

L'AVENÇ

LITERARI ♦ ARTÍSTIC ♦ CIENTÍFIC

REVISTA MENSUAL ILLUSTRADA

FREDERIC STOLTZE

EL POETA DEL DIALECTE FRANCFORTES

FA poc de temps que la *Gasetta de Francfort* qu'es publica en la ciutat del Mein hont va neixe Goethe, l'apòstol de la poesia universal, y hont va viure Lluís Braunfels, el coneixedor de la literatura castellana y sobretot del Quixot, féu el panegíric més entusiasta de las lletras catalanas. És just, doncs, que Catalunya al meteix temps qu'es felicita per l'afició que tot exercitant-se en la lectura dels moderns poetas catalans, han contret els francfortesos envers la terra dels trovadors, servint-los-hi aquesta com tema literari, rendeixi un homenatge de gratitut a Francfort que com antiga ciutat lliure de l'Imperi alamaný estima sas institucions patriarcales, sas costums, sa independencia arreballada pels prussians després de la guerra de 1866, y son benvulgut dialecte, sentint-se molt orgullosa de tenir una literatura regional importantíssima, imatge de sas figuras favoritas y de sas costums patrias.

El ciutadà francfortes és el català d'Alamania: no compren qu'existeixi altra llengua sinó la francfortesa. Però en aqueix dialecte hi hán diferents *nuances*, pus existian varietats diverses en els meteixos carrers de Francfort (*). Hi havia també un dialecte de Sachsenhausen més vigoros encare qu'el de Francfort. Hi hà un dialecte de l'aristocracia (el nomenat Hororatioren dialect); y el de la plebe.

Com autor dramàtic brillava en el dialecte de Francfort, Carlos Malss que va ser de tot, comerciant, oficial de la guerra de 1813 al 15, enginyer y director del teatre de la seva ciutat natal, havent tractat en l'*Odisseia* de la seva vida amb homes de cultura diversa, de diferent posició que li van servir després com personatges de las sevas comedias. La més original d'aquestas es diu *El Capità dels ciutadans* que va ser estrenada el 13 d'Agost de 1821.

(*) Hi havia el dialecte del carrer de Bockenheimer; el de la Via Vella; el del carrer Ample (Bockenheimegässer, Altegässer, Preitegässer Dialect.)

El líric y novelista del dialecte de Francfort, el que parlava el llenguatge del poble y manejava l'idioma patri am la naturalitat y originalitat més grands, coneixent totas sas frases típiques, el Balaguer, el Pereda y l'Oller de la seva patria és en Frederic Stoltze, qu'és ben bé digne de ser nomenat el clàssic de l'idioma francfortes. Le Stoltze va ser envers aqueix lo que foren Kobell y Stieler envers el dialecte bàvare, Klaus Groth y Frederich Renter envers el baix-alamany, Holtei envers el silesià, Grimlinger envers el sueu: si bé el camp hont són compresas las creacions de Stoltze siga més reduit.

Stoltze, el poeta de l'ànima lliure, el dels cants melodiosos, el del sentiment profund y noble, el de l'esperit piados, pur e infantesc, el trovare en las llàgrimas del qual guspirejava el sòl de *l'humor d'or*, y las paraulas del qual en favor dels més excelsos bens de la terra, devingueren fullas d'acer, tenia tres amors: Francfort, Alamania y la llibertat, recordant-nos sas poesias a sa deessa predilecta, els cants de Herwegh. Amb el grand *humorista* que va escriure el romanç titulat Don Itziquez de Behema, ha baixat a la tomba un troç de l'antich Francfort, un símbol espiritual de la ciutat lliure. Es va expandir a Francfort en els divins horisonts de la llibertat y lo meteix qu'Anteu bevia tota la seva força en el sòl patri, tenint totas las sevas poesias el sabor francfortes. Ell va demostrar qu'ane la poesia li cal per rejuvenir-se anar a la font de l'esperit popular. Quins recorts locals! ¡quina abundancia d'anècdotas alegres y d'histories interessants amb ell han estat sepultadas! No va conquerir riquesas, ni el favor dels poderosos, puix tot el seu anhel no era sinó una caseta y una tomba per ell y per sa muller: dos petitas cambras, la de la vida y la de la mort; però es va guanyar la simpatia dels seus conciutadans. El seu setanten aniversari fou ensems una festa popular y una festa de familia. Ja fa anys va arribar una carta de Berlin que no tenia sinó aquesta adreça: A l'home més popular de Francfort, y el carter tot seguit la va entregar a Stoltze, an el qual, com de fet, anava dirigida. Aixis com el doctor Thebusen fou nomenat doctor honorari d'Espanya, Stoltze fou nomenat pel Correu de l'Imperi l'home més popular de Francfort. Lo meteix qu'en Roumanille en el patriarca de la poesia provençal que ve de morir, l'idea y l'expressió semblavan bessonas, el poeta y l'home es confonian, corresponent sa figura harmoniosa, el seu magnífic cap característic ornat d'argentats cabells y de barba blanca, sa boca, els seus ulls de sòl, an el caràcter de las sevas poesias. Vivia felix en el seu Túscul situat en un jardí ombros en mitj d'abets en el Grünebergweg (La via del mont vert) tractant a la musa, y als seus nombrosos amichs y correigionaris.

La vida de Stoltze és una pàgina lluminosa de l'història de Francfort.

Frederic va neixe el 21 de Novembre de 1816 en el meteix sòl d'hont havia brollat l'arbre gegantí de Goethe, essent fill del propietari del Rebstock, aqueix *foyer* dels amichs de la llibertat. An aquèts pertenesqué també la germana de Frederic, la bella trista dotada d'una energia verament masculina. Per haver pres part en el deslliurement d'alguns estudiants fou encarcerada. Semblava que la coloma hagués pensat com un àguila y qu'en la vida serena de la rosa s'hi sommovia l'alzina, com va dir el poeta. Aquèt va sentir el seu primer grand dolor, per la perdua de sa malhaurada germana.

Entre els seus mestres hi figurava un nebot de Goethe, el doctor Textor. Tenint per company an el que després fou el molt anomenat actor Armand

Hendrichs, va entrar en el despaig de la casa pertanyent al conseller íntim, el Sr. de Villemer, l'amich de Goethe, la muller del qual, Marianna aconsellava an el jove que deixés el servey de Mercuri per cultivar la poesia.

Sas primeras poesías isqueren en 1841. Poc temps després es va dedicar a la poesia política. De 1849 a 1866 visqué a Francfort, essent exilat del territori de Francfort el darrer any, d'ordre del govern prussià; però ja en 1868 l'amnistía el permeté tornar y desde 1872 va seguir dirigint el periòdic satíric *La Llanterna* qu'havian fondat en 1860 ell y el dibuixant Schalch.

No li fou permes contemplar en l'any present els frondosos arbres, las flors olorosas que fan l'esplèndit acompanyament del Maig.

Ha mórt l'home del cor primaveral, el més francfortes de tots els francfortesos el 28 de Març de 1891.

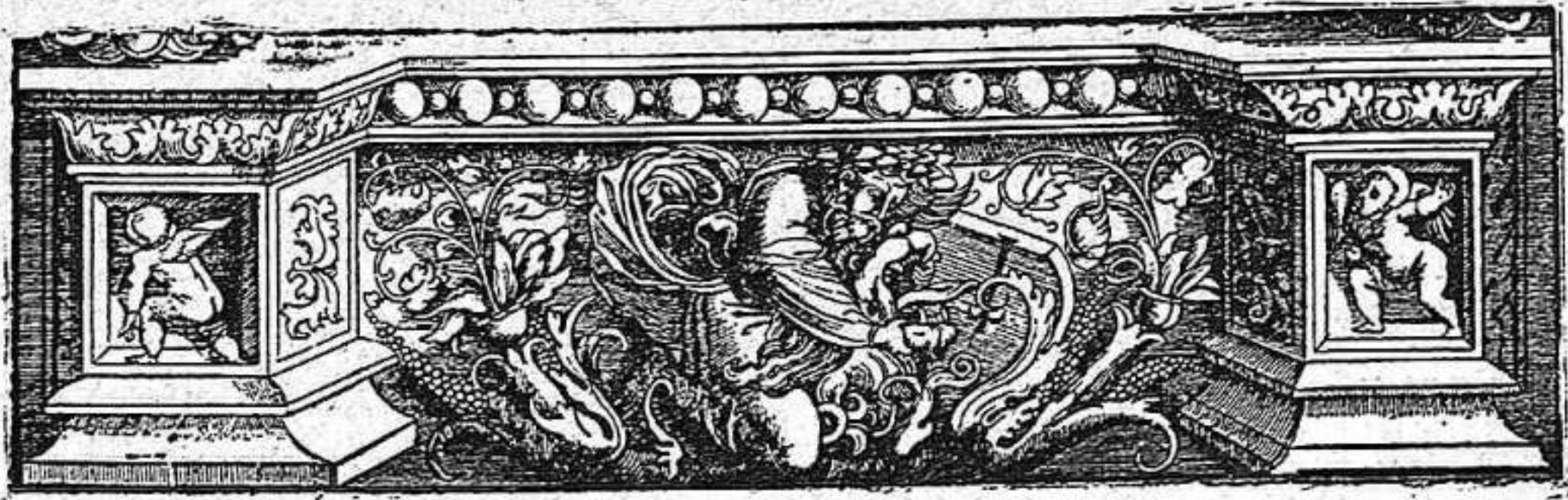
En aquestas paraulas qu'escrigué de jove: «Soch nat com un home lliure y may per res no hî baixat el cap.» ha marcat tota la seva vida. Fins al darrer sospir va guardar ell la fe en els ideals de sa juvenesa. Am tot y haver nascut en l'època més trista de l'any, en Novembre, el sól més esplèndit s'havia ficat en el seu cor, qu'agrahia la més petita flor que trovava en el seu camí.

No tot lo que cobreix la tomba és cosa morta: viu lo qu'aimem y Frederic Stoltze an el qual aimarem sempre, viu en el cor de Francfort, y mentres la catedral de Francfort s'emmiralli en las onas del Mein, y mentras se parli el dialecte de Francfort que devé música en els versos de Stoltze, viurà aquêt que començava am Francfort son duo d'amor que no finia sinó amb el seu darrer sospir.

JOAN FASTENRATH

Colonia 16 Juny 1891

TIPOS BARCELONINS (1)

IV

EL SAGRISTÀ

No creguin pas que vulga parlàls-hi de cap sacerdot, ni de cap tonsurat, ni sisquera de cap escolà dels que tenen aquell títul y vesteixen roquet y sotana.

El meu tipo és enterament làic; és dir, làic en el bon sentit de la paraula; en el sentit de què és un home que porta gech y calças y gorra o barret; qu'es deixa patillas; qu'és manyà o fuster; que té dona y fins devegadas criaturas. Y d'un home aixis, be podem dir-ne, em sembla, un home làic.

Aquest home doncs o aquêt làic, passa el dia en el treball: vinga ribotejar amunt y avall si és fuster, vingan cops al mall si és manyà o vingan llepassas per las parets si és pintor. Aixis li tocan las 7 del matí y las 8 y las 9 y las 10 y arriba al mitj dia y ja el tenim sentat devant de l'escudella. Y tocan las 2 de la tarde, y tornem-hi que no ha estat res fins a entrada de fosc. Tot això, res té digne de menció, perquè al fi y al cap és lo que fa tot aquell que viu del treball en un honrat ofici.

Però *El sagristà* a las 7 del matí, quand comença el treball ¡no en fa poca d'estona que s'ha llevat! Abans de las 6 ja és a la parroquia; és dir a la parroquia; a la sagristia; d'allí surt amb un plomero y uns espolsadors y cap a l'altar de S. Roch; y sent allí, vinga arreglar las estovallas y els candeleros; y després passar el plomero y cops d'espolsadors per tots els recons. Després altre vegada cap a la sagristia. Surt una missa; ya teniu el nostre sagristà que l'ajuda. Y torna a la sagristia y amb això tocan las set y cap a ribotejar falta gent.

Ja som a entrada de fosc. A la sagristia. Cap a l'altar de S. Roc; vinga mocar la llantia: vinga passar revista a las llantias dels altres altars; cap a la sagristia altre vègada; renyar als escolans; enrahonar amb el vicari; dir quatre paraulas an el de las cadiras; y molts dias després d'haver resat el rosari, és ell qui agafa las claus de l'iglesia, tanca las reixas dels altars y dona veus de *tancar tancar* per desensopir las quatre vellas que encare hi hà engorronidas pels recons.

En sent a casa, la sopa de farigola, el tall de bacallà y fins a l'endemà.

(1) Vegi's el número 4.

Això és lo de cada dia, perquè a las festas ja és cosa de més tràfech. Llavors *El sagristà* de bon matí surt de casa amb el jech nou, la camisa planxada y tot lo millor del seu vestuari, y llavors és cosa de passar a l'iglesia, y entre l'iglesia y la sagristia tot lo dematí; ell posa vi a las canadellas; ell cambia esciris; ell puja a la trona a posar el faristol per l'Evangelí; ell, enfi, fa mil melcànics y va de l'un lloch a l'altre fins a l'hora de dinar. A la tarde surt a fer un passeig am la familia y després altre vegada a la sagristia.

No falta a cap novena; a cap Rosari ni a cap Salve. Ni al més de Maria ni al de San Josep ni al del Sagrat Cor; ni a la Minerva ni als Septenaris ni als octavaris: Però no el feu pas estar quiet y sentat; no és pel seu temperament; feu-lo captar feu-li cobrar cadiras; feu-lo estar a la taula dels Rosaris y Escapularis; tot, qualsevol cosa menos estar sentat sense moure's y dir Parenostres en quietut.

Els dias de festa grossa no sossega; és ell qui hà de colocar els domassos desde l'arranc de las arcadas la vigilia del Patró o de Corpus o per Semmana Santa; és ell qui hà de estrenyinar las altas parets; qui hà d'encendre els ciris de las aranyas y és ell, enfi, qui hà de estar sempre anant y venint, fent y desfent de l'iglesia a la sagristia y de la sagristia a l'iglesia.

Mereix ser anomenat el sagristà? ¿Sens dupte ho és més qu'ningú; y ho és espontaniament, per afició y per hàbit,

El sagristà abans era molt comú. Cada parroquia en tenia una pila; avuy en quedan pocs y és de creure que *El Sagristà*, qu'encare existeix, passarà dintre poc temps a l'istoria.

VI

LA SENYORA LLUISA

Viu a la Boria número 117 tercer pis. ¡Quin pis! Net com una plata y petit... petit com el preu de l'arrendament. S'en fa quinze pessetas. Però és lo qu'ella diu «Per mi encare m'en sobra.» Té el seu reciboret, la seva cuina, el seu menjador, la seva sala amb alcova... etc. etc. Y a la sala ¡quin pet de cortinas de color de rovell d'ou! Y a l'alcova ¡quin cobrellit també de color de rovell d'ou! La calaixera és d'aquellas que fan panxa; las cadiras són de domas groch de canari. L'armari (que no és de lluna perquè a la seva època no hi havia més llunas que la del cel y las que fa el caldo gras) és el moble més grand de la casa; fins és massa grand per quell tercer pis qu'entre els del seu gènere és dels més alts però no de sostre.

A tot això afegeixin-t-hi una taula de menjador d'aquellas de devantal, alguns altres mobles que no hi hà necessitat de descriure y tindran el parament complet de la casa de la senyora Lluisa.

Aquêt parament; aquêts mobles; el cobrellit de color de rovell d'ou, el domas groch de canari; cap dels mobles esmentats no els cambiaria la senyora Lluisa per altres, per cap dels més luxosos que s'estilan avuy. No solament perquè els seus li semblan els més bons y els més bonics sinó també perquè els hi ha posat afecte ja que rodejada d'ells ha passat quaranta dels xeixanta

dos anys que té are y ademés perquè eran del difunt... de mossen Benet, beneficiat de Santa Maria, que va morir l'any 81.

¡Pobre mossen Benet! ¡Tot li va deixar! Las cortinas de color de rovell d'ou, el domas groch de canari, la panxuda calaixera... y sobre tot, dos pessetas diarias (cada dia) qu'en mans de la senyora Lluisa no s'acaban may. Desquitant-ne mitja pesseta pel pis, quedan sis rals, amb els que pren xocolata, fa el seu caldet... y sopa com un general; y ben garbellat tot, fetas algunas almoynas y els seus petits mals gastos, encare resulta que fa bossa per un si acas, y perquè n'hi hagi per fer-li *el be*

La veritat és que s'ho mereixia. Perquè de majordonas com ella no n'hi han gaires. Abans de què parlés ja l'entenia; ja havia fet lo qu'ell anava a demanar. Y tot ¡tant al seu gust! Y de quand va caure malalt de l'última malaltia, no en parlem. La senyora Lluisa no sossegava, ni dormia, ni feya res més que cuidar-lo. Fins crech que li va allargar la vida.

Dèu anys fa ja que va morir. Y d'allavoras que la senyora Lluisa ha canbiat de vida. Ja no té a qui cuidar; ja no hà d'estar tot lo dia al peu dels fogons perquè el caldo no surti espes o clar; dolç o salat: ja no hà d'obrir la porta sinó pocas vegadas: y lliure y sola, vol acabar els dias que Deu li dongui de vida, tranquilament y cristianament.

De bon matí ja és a missa; després fa la compra diària y cap a casa; y entre arreglar el dinar, regar els quatre testets que té a l'eixida y algun Pare Nostre qu'altre, es troba al mitj dia que no se n'adona. A la tarde ja se sab; a las Quaranta Horas siguin ahont siguin, y per lluny que siguin. Devegadas la veureu atravesant camps per l'esquerra de l'*Ensanche*; és qu'aquell dia las Quaranta Horas són a las Arrepentidas. Si la troban al cap de vall del carrer de l'Hospital ja hi poden posar las mans al foch; és que las Quaranta Horas son als Escolapios. Després es deixa caure a la novena d'algun Sant y si no n'hi hà cap, qualsevol Iglesia és bona per passar el Rosari. Els diumenges y dias de solemnitat acostuma anar a l'ofici a Santa Marta o a Sant Felip Neri. A las 9 del vespre ja és a retiro y aixis cada dia.

Potser algú creurà que la senyora Lluisa no és un tipo barceloní; potser pensarà que tot lo més de senyoras Lluisas n'hi haurà una dotzena. Dòs jo senyalaria alguns llocs ahont se n'hi pot trobar a centenars. Qui en dupti que vagi a las Quaranta Horas qualsevol dia feiner o a Santa Marta a l'ofici qu'es canta a dos quarts d'onze els primers diumenges de cada mès o a Sant Felip Neri a totas horas o a las Novenas a la Verge del Carme en las parroquias de Bethlem el Pi y Santa Maria; a la Mercè y en varias altras Iglesias en moltas de las funcions que s'hi fan; y al que no li basti veure en quiscun d'eixos llocs una dotzena de frare al menos de senyoras Luisas; el que vulga veure'n un batalló, que vagi seguint las Iglesias ahont se guanya el jubileu de la Porciúncula la tarde del primer d'agost, y l'endemà que vagi a Sant Francisco de Paula y n'hi trobarà de sobras am la seva mantellina y faldilla negra, duent a l'una mà els rosaris de mareperla y a l'altre mà un brot d'aufàbrega; que vagi an els Angels y allí n'hi veurà un aixam amb idèntica mantellina: amb iguals faldillas; també am rosaris, també am brot d'aufàbrega. Y si vol per convence's fer la prova un dia no tant caloros com els dos esmentats del mès d'agost, que vagi a seguir Monuments per Semmana Santa. Y si el dijous Sant entre una y dos de la tarde, y el divendres Sant de 6 a 8 del matí no es troba a cada pas amb una

munió de senyoras Lluïses am la seva mantellina negra, faldillas negras y rosaris de mareperla per totas las estacions, no tindrà més remey que reconèixer que tinch rahó, y que el tipo qu'he tractat de descriure té ben be el caràcter de tal. Sols dech advertir, si algú vol fer la prova, y s'estima més fer-la per Semmana Santa, que llavors en lloch d'examinar si la Senyora Lluisa porta un brot d'aufàbrega cal qu'es fixi en si duu una mata de farigola.

V

LA FAMILIA LLORENS

Això no és un tipo, diràn vostès; això és una família: y jo contesto: això és un tipo de familia o una familia tipo; com vulguin.

No puch d'íls-hi exactament hont viu; però am seguritat la trobaràn en el carrer de Sant Pere més alt y en el carrer de Sant Pere més baix y adhuc en el de Sant Pere mitjà. També n'hi hán en el carrer del Carme y en el de l'Hospital, y fins senyalaria altres carrers com el d'en Ripoll y el de la Corribia y fins en molts carrers que no se m'ocorren senyalar, també podriam trobar-la.

La meteixa vaguetat que respecte del seu domicili, hi hà en quant a l'industria a què es dedica. La familia Llorens té fàbrica: ja és de teixits, ja de pintats; devegadas de pastas per sopa; altres d'objectes tornejats; y sempre de cosas per l'istil. Lo que sí no falla may és que l'industria no pren grand increment y si per ella es fa servir el vapor és solament llogant una quadra am certa força que reb d'altre fabricant. Y no és pas que la familia Llorens faci poc temps que fabriqui. L'avi ja era fabricant del meteix ram. És una altre la causa d'aquest estancament, y consisteix en què la familia Llorens fa avuy lo meteix que feya en temps de l'avi y ho farà sens dupte durant molts anys encare. L'embrenzida a la fàbrica se li va donar al posar-la y després no s'ha fet més qu'anar seguint. Això no és pas degut a gandularia perquè gent treballadora com els Llorens no n'hi hán gaires; és degut al seu temperament rutinari. L'hereu qu'al present té 26 anys fa lo meteix que va fer el seu pare l'any 60 a el seu avi l'any 37 y és ben segur que el sigle xx encare hi haurà Llorens que faràn lo meteix. Qu'és cas d'estudiar res nou. Un xic de gramàtica, aritmètica y doctrina y en tenint 15 anys a casa tot lo dia veyent lo qu'es fa desde l'any 40 y anant fent-ho mentres Deu vulga. En arribant als 25 anys vinga una dona que faci per la casa, és dir, que faci mitja, que surgeixi, que cusi, y que tinguin criaturas qu'en arribant el seu temps vagin fent el meteix.

Aixis és com se petrifican totas las familias Llorens que conech que no són pas pocas ni gaires. No van endevant ni enderrera perquè la seva industria tal com la portan no dona per més que per anar tirant y per colocar els fills externs y dotar las noyas, tots los que passen a formar novas familias Llorens.

La vida de la familia qu'ens ocupa és ben senzilla; la sopa, l'olla y una miqueta d'entrant. Al vespre quatre fullas d'escarola, un tallet de bacallà y algunas atmetllas torradas.

La familia Llorens va al *treyato* la vetlla dels disaptes o be la dels diu-

menges y demés dias festius. Té més afició al drama qu'a la comedia. A passeig no hi va més qu'els dias de festa a la tarda.

Té una torreta al Putxet o a la Montanya Pelada; torreta qu'ells en diuen torre, però jo francament no m'hi atreveixo perquè a tot se sembla menos a la torre de Babel ja que solament hi hà edificat lo que s'en diuen *baixos*. Allà s'hi menjan uns cunills, un arroços y uns plats de cargols qu'espantan el dia d'*anar-lo a enterrar*, el segon dia de Pasqua, la diada de Sant Josep y cada una d'aquellas diadas senyaladas per pendre per assalt tots els carrils, cotxes, tranvías y tartanas y anar-s'en a las poblacions vehinas a esbargir els mals humors o com dirian els castellàns *á echar una cana al aire*

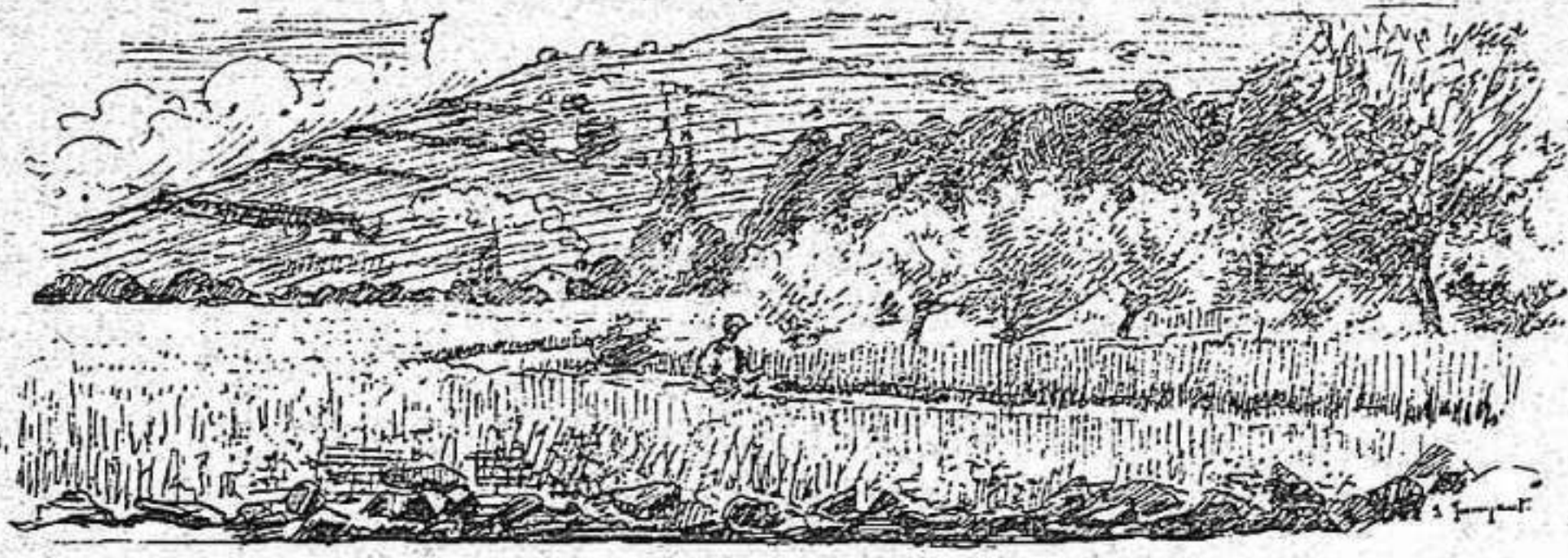
La familia Llorens ha agafat de lo modern ben poca cosa y lo poc qu'ha agafat de lo més dolent. Per exemple; la manía de las *inicials*. Aquesta *Ll* l'encastan allà hont poden. *Ll* en els botons de la camisa; *Ll* a las fundas de las cadiras de la sala. *Ll* en el transparent del balcó. *Ll* en la tapa del rellotge. *Ll* en el medalló ornament de la cadena per sostenir aquell. Y tot són *elles*. També ha agafat la manía de lo que en diuen *labors*, las noyas de la casa las estonas de lleure de las feinas ordinarias no fan més que rañdas y randetas y rotllos y rotllets per quiscun moble y fins per anar-los variant. Y per aquest istil són totas las novetats qu'adoptan.

En lo demés segueixen lo antich; res d'apendre sisquera el frances; res de fer aplicació a l'industria de procediments nous; res de veure més món qu'el qu'es veu desde el cim del Tibidabo. Es mudan la roba blanca cada diumenge y els homens en compte de mitjons duen mitjas.

AMADOR ESTEVE

ANTROPOLOGIA PÒPULAR

II

LA VIDA NOVA

NY nou vida nova.

Aquestes quatre paraulas són usades per molts en las derrerias del temps qu'el pronòstic esbocina en dotze troços.

S'enclou en aquesta sentència casi un petit món de la vida social privada y pública dels individus y de las familias.

Vejam si am tota l'economía de mots y d'exemples es pot fer una mica «d'anàlisis sociòlogic del proverbi català» entenen-lo com efecte de certas causas, per passar a ser ell causa de uns altres efectes, prenent la voluntat a son càrrech la dificultosa tasca de cambiar un gènere o modo de viure per un altre, en part o en tot oposat al que s'ha tingut fins llavors.

La consciencia es torna mestressa de la rahó dels casats quand per motius poderosos coneixent que van per mal camí sia de las cosas d'hisenda, sia dels assumptos d'honor y, prenent midas desde hont es troban fins allà hont poden arribar, fan propòsit d'aturar-se y començan a seguir novas costums en benefici de llur duptosa salut, de llur compromesa fortuna o en profit exclusiu de llurs fills, més o menys en perill per l'errada conducta qu'els marits o las mullers segueixen en las festas y batallas del món, socialment entes.

L'experiencia, enrobustint la rahó del fadrí de més de trenta anys, comença a fer-li sentir la necessitat de tenir familia propia y llegítima emmotllada a sa direcció que l'honri y pugui obehir-lo com autoritat natural dels que portan son nom, y sàpiga conservar-lo sens taca de delicte o de baixesa. És dir qu'el problema «del casar-se per no abrasar-se» com diu el grand apòstol en sa famosa epístola va sent cada any pels solters més simplificat per motius de salut, aburriment, conducta, o els que sian en cada cas particularisat en gènere y especie, com ja pot entendre's facilment.

La desgracia que per obra de la mort roba els sers més vulguts de la familia, enviudant o quedant sens fills l'home o la dona majors d'edat, fa la necessitat de buscar conort canviant de manera de viure buscant oblit com bàlsam

de penas y cayent moltas vegadas de sopte en grans erradas de conducta y de judici a la llum de la sana rahó y de la vera moralitat.

La consciencia és un do de la naturalesa molt especial en quant a sa força y a son caràcter de normalitat, perquè s'adquireix per herencia y es desenrotlla per educació, aixís és que hi hà qui neix am poca y mort am menys, y al contrari qui l'augmenta cada dia coneixent-se a si meteix y jutjant als altres.

Per çò el matrimoni respecte a la familia, l'Estat y la civilisació té tanta importancia que no en pot tenir més, y ben clar ho diu la filosofia de l'Historia de tot temps així per las raças com pels pobles, formant nacionalitats unas molt grands y altres ben petites.

No hi hà com l'experiencia per mestra de l'existencia social, cada dia més necessitada de consell dintre de las contingencias que la vida orgànica y mental diariament presentan tant a l'home com a la dona al preguntar-se quinas són las ventatjes del no casar-se y quins els danys de fer-ho fora d'hora o sens prou vocació.

Per çò el concubinatge, la prostitució y l'adulteri tenen tant valor significatiu dintre de l'Estadística de las nacions comparadas, perquè com monstruositats socials no n'hi hà de més grossas per acabar amb els pobles més potents per llur valor intel·lectual y material, tant se val que hagen estat ans com després de la vinguda del cristianisme.

S'enten per desgracia la perdua, l'errada, la falta d'alguna persona, cosa, circumstancia qu'ens fa mal, ens entristeix, ens obliga a mudar de propòsit, de lloch, d'afició contra la meteixa voluntat: com si un càstich ens caigués sobre, per dany comes o sens culpa alguna; de manera que tinga sempre per explicació el «perquè sí» el resultat qu'ens obliga a cambiar el modo de viure en la societat d'are com a elements del conjunt a què perteneixem.

Axí doncs el que té consciencia y experiencia de lo que són y poden las virtuts y els vicis dels individus am relació a la vida de las familias y las nacionalitats dona tant valor positiu al matrimoni com a causa de salut pública y de ben estar personalisat; sempre y quand s'entengui com a qüestió antropològica de costums y lleys civilisadoras de la familia humana tal institució, vincle, contracte y sacrament, tot plegat dita en un sol nom, eixa societat moral formada per un home y una dona proponent-se fondar nova familia. ¿La societat catalana enclosa en el matrimoni era bona o era dolenta en temps dels nostres avis y pares o sia en el primer y fins segon terç del nostre segle?

Sens el més petit esforç pot provar-se am pocas paraulas que no era dolenta; y entre altres provas pot servir-se el crític-moralista o historiador dels noms de familias ben conegudas en cada poble o ciutat arplegant-los en catàlechs qu'es destinin a citar els fundadors dels nostres camins de ferro, vapors de mar y de terra, collegis d'ensenyança, societats d'industria, de comerç, d'agricultura: és a dir tot lo que are meteix dona fesomia propia a la nostra terra dins de l'Espanya y pervé de la manera de viure amb ordre, economia y moralitat d'uns treballadors intelligents, de bonas costums que formaren casa propia y además institucions públicas per la patria regió.

El progres material y social de Catalunya va començar lògica o naturalment per medi del «treball que nudreix els ànimos generosos» segons el dir de Sèneca (*epíst. 31*) y ha anat desenrotllant-se fins are fa molts pocs anys am tots els atributs de la normalitat, o sia la salut pública entesa com a bonas

costums heredadas deis majors nostres, qu'amb ellas melloravan llur fortuna y la dels demés «construint sens destruir» en profit del bon nom y de l'hisenda de las nostras provincias miradas com germanas.

¿Hi hà algun motiu rahonable qu'ens aconselli un cambi de costums, perdent las bonas per altres de dolentas que no tenen més mèrit qu'el ser foranas?

¿Perquè fer vida nova si la vella era bona y pot servir-nos aquesta per totas las manifestacions de la societat actual?

¿Si el treball y l'honradesa, y la formalitat, y l'afany d'avenç han fet sempre de la familia catalana un tipo propi de fama universal, a què ve are un cambi de lo bo per lo dolent en materia de costums dins la casa y fora d'aquesta?

Natural y just és que facin vida nova els que no fent-la bona volen mello-
rar-la am propòsits y obras d'esmena, y tal volta els mogui a tal cambi el vell
proberbi, esmentat ans, quand s'adonan que ja cridan els venedors, el pro-
nòstic nou per l'any vinent.

La veritat és qu'en quant a costums Catalunya en pert cada any alguna de
las bonas, a cambi d'altres que per lo prompte ja no la fan progressar sinó
aturar-se en sas principals manifestacions de la vida privada y pública.

Cada bugada es pert un llençol. ¡Qui no ho veu!

L'estudi de las causas de la nostra «Patologia moral» és molt llarch y molt
difícil, y ademés prou enutjos per un sol home.

Ya es farà un dia o altre; potser ja és fet. ¡Tant de bo!

Si comença un nou any ¿com hà d'entendre's la vida nova?

Sens dupte com abans y com sempre: la que té per principi y fi las bonas
costums de casa y de fora és la bona.

Prou clar ho diu la realitat cada dia y cada hora; no hi hà més que fugir
de las illusions y viure en el món dels principis y dels fets per sebre lo que
arruina depressa als pobles, las costums capaças d'esmoreir l'amor y affuixar
els llaços de familia am relació a la moralitat absoluta y relativa dels seus in-
dividuos, tant els directors com els dirigits.

Bon any serà sempre aquell que comença am bons propòsits de conservar
o esmenar lo que ho mereix per la salut del cos y la tranquil·litat de l'esperit.

No hi hà riquesa com la del bon viure am la virtut de las bonas costums,
conservada al caliu de la familia que treballa y estima sa llibertat y la dels
altres sempre a fi de be.

III

L'ENEMICH DEL CATALÀ

S'enten que són tres els enemichs de l'ànima, dins del món dels vius,
en cosa de costums que fan malver als individus y als pobles. Avuy hi hà
grossas dificultats per esbrinar am tota seguretat si el Català d'avuy, social-
ment entes, té no més qu'un o molts enemichs, que se l'estant menjant viu
per medi de la corrupció més fina qu'es pot inventar, com és fent-lo víctima
d'un grand número de conveniencias ditas socials, que ni són bonas ni són
útils y tenen tot el perill d'una civilisació falsa venuda com a bona.

Potser aquest enemich no més és ún, encare que té moltes maneres de pre-

sentar-se o de fer-se sentir en la vida privada y pública dels presents fills de la patria que donà a la civilització renaixent el grand Jaume el conquistador, y el famos Arnau de Vilanova y el clàssic Eximenis, etc.

Anant doncs a fer un breu anàlisi de certa part de la familia de la nostra terra, que fa lo que vol perquè té medis materials d'educar y d'instruir an els que are començan la vida, desseguida es trobarà que molts fills de catalans ho seràn tot menys successors de llurs pares en hàbits, costums, ideas, etc., perquè la moda ho prohibeix baix pena de mal gust, de vanitat, d'orgull y qui sab de quantas tonterías semblants an aquestas tres que tant perjudicials seràn sempre a tots els pobles del món.

Desde el naixement fins a la major edat un grand número de patricis passa sos primers anys entre la dida passiega, vascongada, y fins francesa y l'*institutric* francesa, inglesa, alemana; per entrar després en un col·legi—com més lluny millor—a fi de semblar tots, com més aviat millor, uns veritables estrangers; qu'en els més dels casos s'hàn de trobar malament a casa seva per la senzilla rahó de que no hi hà moltes cosas de las qu'ells s'hàn fet una verdadera necessitat, en absolut desconeguda de llurs pares.

D'aquí pervé que solament per cas excepcional l'harmonía qu'hi pot haver en la familia am prou feina és duradera de portas endins; y que l'autoritat paternal no és de las últimas qu'es fan impossibles en virtut d'aquestos elements de discordia, que són productes de la voluntat dels desgraciats que s'erran de ple a ple en el modo de adoptar ún o altre sistema d'educar llurs fills y fillas, treyant-los de llur costat perquè guanyin en valor moral o social y sian sers útils a sí y a llur país.

Els així educats, fora o dins de llur casa, més sempre tenint el pensament primer y després el desitj lluny d'ella, es troban propietaris—casi escanyolits—de la més petita cantitat possible d'intelligencia de las necessitats de llur patria; porque si las volen sebre las hèn d'apendre allà hont puguin casi per adorno, o per passa-temps o per força major d'els atzars de la vida: que las més de las vegadas ens sorprenen y ens costan molt car per falta d'experiencia.

Sembla que cada any n'hi hà més de pobres families—moralment consideradas—equivocadament cregudas que l'educació millor dels fills és sens dupte la qu'es pot comprar am diners donats als estrangers: ja ben instruits de las aficions d'aquells am qui tractan.

Qu'el cosmopolitisme ho tiranisa casi tot, salta a la vista fins dels que són miopes en materia de costums bonas y dolentas.

Are la major part del jovent es torna boig o es mort per tot l'estranger—feta excepció del circo pels torers y alguns altres espectacles consemblants y per mal nom dits nacionals—de manera qu'idiomas y modas, menjars y begudas, diversions y vicis tot ve de fora: com si ens hagués de treure de casa algun dia el més grand dels nostres enemichs qu'ens esplota coneixent-nos.

No és facil d'averiguar el motiu d'aquest estat de cosas tan poc agradables a la llarga y tant desastrosas a la curta per totas las classes de la nostra patria.

Certs catalans d'avuy «començan sens dupte, la llur vida més fora que dintre de la patria» encare que no en surtin ni un sol dia fins arribar als 20 anys, en virtut de llur educació a la estrangera y de llur instrucció literaria *anti* o *extra* catalana.

Veritat és tot això en moltes de las familias, prou acomodadas; y per lo tant las demás que las prenen per *norma* fan quant poden per imitar-las encare que sigui cayent am facilitat en els més forts tràmits de la caricatura y de la saineteria, desde lo més còmic a lo més *bufo*.

No hi hà altre prova que la qu'es pot fer surtint al carrer y mirant, escoltant y classificant gèneros, especies, varietats, anomalies, monstruositats y epidemias—qu'es constitueixen en un llarch grop de la familia catalana—per veure y tocar qu'aquesta com entitat sociològica es troba feta presa d'un enemich, qu'am més cautela que força li xupa la sanch, ben heredada, per donar-li la més deshonorada de las morts «la del verí pres voluntariament perquè té bon gust.»

¿Quin altre nom sinó oradura, bojeria, demencia, cretinisme pot tenir el renegar els fills d'una patria, de sa llengua, de sas costums, de sas lleys; dels meteixos avis y pares a qui tot ho deuen desde el cos fins a llur esperit y llurs bens?

¿Qui ha dit y provat degudament que las presents costums inglesas, alemanas, francesas, etc., són millors que las Catalanas?

¿És dir que per ser progressiu, avançat, expert no hi hà més que possehir de català sols la mullena de l'aigua del batisme y fugir ben lluny en cos y esperit de tot lo de la patria: qu'és petit, curt, antich, dolent y fins ridícol en mitj de la culta Europa del nostre temps?

Molt gros deu esser l'enemich del català d'avuy qu'així li fa perdre son abans ben provat seny, y li destrueix sa coneguda y gloriosa historia, y li embruta sa neta reputació d'home serio, treballador, poc parlador y sobre tot pràctic en sas operacions y en sas empresas de tota manera entesas y vulgudas.

Tal volta la començada ruina dels catalans té per causa—més fonamental de lo que sembla—l'errat modo d'entendre y de practicar l'educació y l'instrucció que molts pares creuen necessari donar a llurs fills: úns per lleugeresa, altres per què sí, y tots sens adonar-se que tant mal es fan an ells meteixos, com en fan a llur familia mentres viuen y molt més després de llur mort com a caps de casa. No n'hi hà de més capital d'empresa pels pares que l'educació y l'instrucció de llurs fills dirigint-los al be de la familia, qu'és la Patria.

Las erradas que en això es fan molt aviat es ploran am llàgrimas de sanch y es pagan més qu'am diners am bocins d'honra, arrancats sempre en públic per la qu'es diu mà del destino dirigida contra una familia, que com més alta és més mal reb quand cau ferida per sos meteixos fills.

El Català no té l'enemich fora de sa casa sinó qu'el té dintre de son cos: quand en els actes de sa vida es dona de menys de ser-ho y ans tot quand vol que sos fills l'estimin, y el respectin, y l'imitin, y l'honrin després d'haver fet tot l'humanament possible per descatalanisar-los desde que neixen fins a ser majors de etat.

No es troba en cap part ni recó del món civilisat un poble tan desvalgut que «fundi son progres en la desnaturalisació de sos fills» per tots els grands medis que l'instrucció y l'educació portan dins de sí meteixas.

S'ha arribat fins a l'extrem de no sebre llegir ni escriure molts dels que són homes de lletras y de ciencias, fills de Catalunya l'idioma que parlan per sola herencia de llurs antecessors, emprò no l'han estudiat gramaticalment; sens poder dir per què es troban en tal cas d'anomalia moral y de monstruositat

social, y tot sentint aquêt mal modo de ser patriota desde la presidencia d'una familia acomodada o de las primeras d'un lloch avançat, com és una ciutat o població de més de quatre o cinc mil habitants.

Sembla doncs, per lo apuntat en aquestas breus paraulas, que si fos veritat qu'el Català d'avuy té enemichs pot haver-n'hi de forans molt grossos y molt traidors—encare que prou coneguts y odiats—emprò tal volta el pitjor de tots aquêts no és tant de teme com el que s'enclou en la perversa manera de instruir y educar als fills prenent per nort «el descastament metodisat» d'aquestos, començant-lo en el breçol y acabant en qualsevol acte de la vida privada y pública de l'home y de la dona catalans, qu'es creuen rebaixar-se si parlan o escriuen la llur llengua dins de llur patria.

Per obra providencial potser, tota anomalia y millor monstruositat, mor en el ser que la sofreix—sia aquêt individual o colectiu—y per xò si avuy hi hà una part de la societat catalana malalta—per desnaturalisada—morirà sens reproduir-se; mentres que l'altre part sana o dintre de las lleys de l'organissació progressiva anirà millorant-se en el santuari de la familia: qu'és el veritable principi y fi de la societat civil y política de tot lloch y temps fins are coneguts.

N'hi hà de problemas socials am trascendencia immediata en el nostro segle molts y molts, més cap d'aquestos és superior ni anterior al de la «bona constitució de la familia amant de sa patria.»

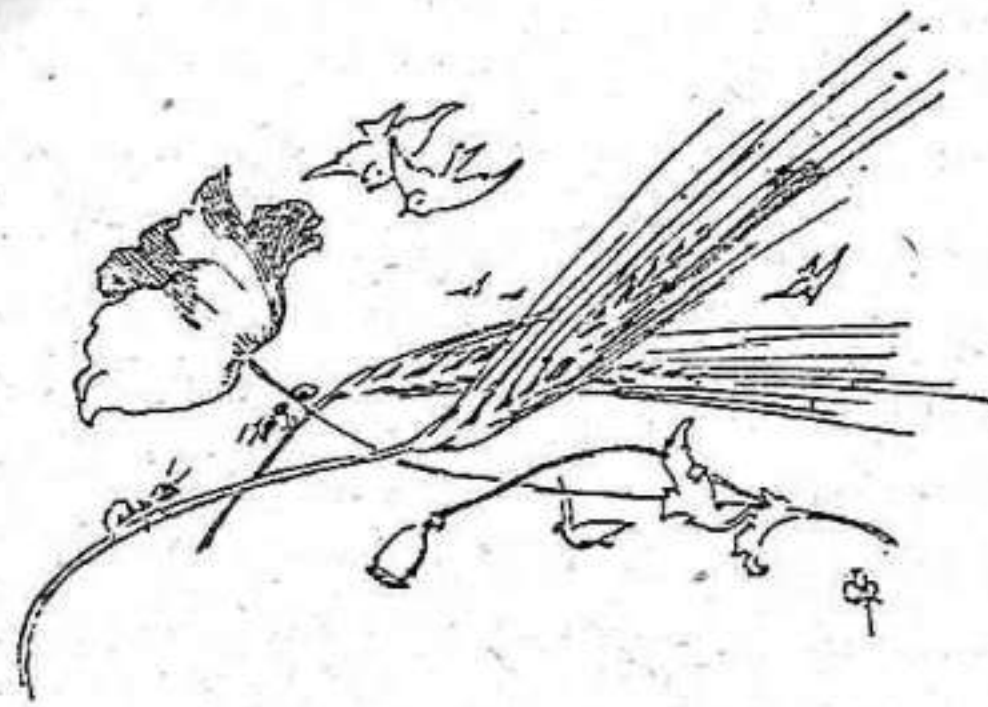
En el lliure cambi de las nacionalitats el peix xic no arribarà may allà hont vagi el peix gros.

¡Si els pobres d'esperit sempre s'adonan tart de lo que no tenen quand van al mercat universal de las ideas, de las lleys y de las costums!

Conegut l'enemich facilment es pot vence si hi hà voluntat, y els catalans sempre han fet lo qu'han vulgut am rahó y motiu d'estimar la prosperitat de llur familia qu'és la de la patria.

IGNACI VALENTÍ VIVÓ

Barcelona 28 Juny 1891

RECORTS D'ESTUDI

ELS recorts a dintre el cap, crech que fan com el vi dintre la bota. A mida que van passant anys y més anys, s'evaporan y s'escapan com a fum per las esquerdas dels sentits; però els pocs que quedan en el fondo del cervell, són mes dolços y tenen més força y més graus.

Tant és aixis, que si ún s'entreté a regirar aquêt llibre de memorias que portem escrit per dintre, sempre són els primers fulls els que llegim més de gust.

La portada d'aquêt carnet de la vida la veyem més hermosa, vista de lluny; és més blava; més transparent; més pintada de vapors y tons suaus y cada vegada que passem balanç de recorts són sempre els primers tomos els que removem y espolem am més carinyo perquè es conservin més temps.

De primer, sols veyam allà en el fons de la memoria, fets esborrats com a sombras; sombras pintadas de tons esclaritats; casas sens forma de gent qu'havem conegut passant un dia entra la voira; siluetas que no podem definir y una confusió de cosas sense cos y de colors sense llum.

Després, més tart, ja es dibuixan els fets am més relleu y aquêts, que són els del fondo de la bota, els que guardem amb íntima devoció. D'aquêts recorts són els recorts d'estudi; d'aquell estudi que tant mals ratos ens donava y que després veyem tant de bon grat, y en el que fins voldriam tornar si ya no fossim massa grands. . . . .

An el meu estudi, s'entrava per un portal molt grand immens. Un d'aquêts portalaços del carrer de la barra del ferro d'una amplada que no tenia aturador. Tant grand era, qu'els carros s'hi passejavan a dintre per girar quand anavan en contra de la corrent, y per descarregar balas de cot⁴ y botas de metzinas qu'enquibian rodolant, cap a la fosca de dintre, ni en el carrer de Moncada, hi havia un portal com aquell.

Passavam nosaltres per entremitj d'aquell tarrabastall de bultos; vigilant que no ens caiguessin a sobre, y surtint d'aquella amplaria ¡malgasto d'arquitectura! entravam a dintre d'una escaleta, negra, fosca, humida y esquifida com l'escala d'un campanar, desde ahont el nas s'enterava de totas las intimitats de la cuina y de l'olor de tots els frejits y sofrejits que pujavan d'un cel obert, ¡sense cell! y am vista a un pou fondo y negre com una gola de llop.

Un cop a estudi, tocavan un be de Déu de campanas, y cantant els *buenos dias*, ens en anavam a seure al nostro banc.

Allí era la classe de las *mañanas* y a la tarde la feyam allí meteix y tot l'any perquè no n'hí havia d'altre.

Era una classe pintada am dos mostrejats que van quedar sense avenir-se quand van aterrar l'alcova; una classe que no dava a cap carrer, y que rebia claror per una grand claravoya, ahont hi venian a caure las miserias dels vehins de més amunt.

Allí es dibuixavan, draps enganxats; o una estel, o un mirinyac, o be una trena, que també hi havia a qui li queyan els cabells!

Quand arribavam, el senyor Quim ya era a dalt de tot de la tarima, bada-llant; llegint el brusi y remugant quatre paraulas.

El senyor Quim era... un mestre més; és dir un altre desgraciat. De tres quarts d'edat, havia perdut per sempre, quasi tots els cabells (els negres sobretot) y, lo millor de la dentadura. Las pocas peças que li quedavan senceras, se li surtian de mare o de genivas, y negras y ensenyant las arrels de cap a cap, s'aguantavan grontxant-se per la mandra de caure o per la força de l'arrelada costum. Recordo el seu vestit d'una manera confosa ¡y és qu'era el seu vestit d'un negre ben sospitos! Era d'aquell negre endolat y d'aquell llustro que no en dona ane qui el porta; d'aquell destenyit y tornat a passar pels tints perdent a cada viatge un gruix; d'aquell endressat prudent, que tanta pena fa an el que veu, com an el que porta aquestas prendas que s'escur-san de vergonya, y que an el pobre senyor Quim li posavan las botas al descobert, apedaçadas am repunt, però això sí; sempre enllustradas; sempre am las mitjas solas acabadas de posar.

Aixis era ell en quand a físic, que tocant a la part moral, el senyor Quim estava per l'antich sistema d'ensenyança. Era home de palmeta y de rigor.

¡Però! mare de Déu! com a dintre aquella caixa vella y forjada y fins mal forjada hi portava un esperit bondados! (aneu a fer cas dels homes) vos prometia molta tunda y vos en donava molt poca y encare ben mal pagada. Y és que quand la víctima es queixava de la palmeta, el bon home deixava la feina per l'altre dia, y com nosaltres ja haviam sospitat que an el cor no hi duya tacas, com a la roba, gemegavam antes de començar el reparto, y ell plegava de fer mal y ens enviava *de rodillas* perquè els pantalons paguessin la festa, de la culpa y del rigor.

Dias hi havia (quand havia de girar el temps) qu'abans de començar la classe ja estavam tots ajonollats y com que an els pocs moments plantavam las mans a terra, al donar els tres cops reglamentaris allò semblava una classe de moltons.

Pam... pam... pam..... *Iluminad Señor, nuestro entendimiento y voluntad, para que las cosas que hemos aprendido. ¡Qu'haviam d'apendre, en tot cas! nos sirvan para nuestro provecho espiritual y temporal. Amen*, deya el senyor Quim fent anar el cap. *Ahora vamos a ver quien sabe la lección.* Grand y únic silenci sacramental. Ningú responia. Bastava qu'ens preguntessin perquè an aquella casa es callés. Allí la xarrameca tenia de ser espontania y no pas molestada am preguntas indiscretas de cosas que cap de nosaltres tenia gust de saber.

No recordo que may el senyor Quim hagués quedat satisfet. De la trentena

d'agenollats, penitents, may, però may, va sortir una veu que digués: Aquí soch jo senyor Quim.—Pregunti sense temor que li diré la veritat.

Ell havia d'enterar-nos de coses que no sabia del cert, y fer-nos l'explicació en castellà qu'era lo qu'el molestava més.

¡Aquell *Fleury*, que n'hi havia donat de mals de cap! A voltas, al bo d'una digressió sobre els Faraons, o el pas de l'aigua del mar Roig, entrava la dona del senyor Quim a preguntar-li a cau d'orella si volia cigrons a l'olla o fideus fins, y del mar Roig saltava a l'escudella y nosaltres aprofitavam aquell paro de discursos per vessar tinta; tirar-nos bolas mastegadas y dar-nos uns quarts y ajuda que feyan tremolar els bancs.

¡Però el *Fleury* ray! s'en feya de més o de menos ¡la *pissarra* era el verda-der trenca-colls! Encare em sembla que la veig. Alta y ampla que hi podiam feinejar tres deixebles plegats quand hi havia sumas de compromís; negra y enllustrada com las botas del senyor Quim; plena de sets com un panyo de billar.

L'atacavam amb el guix; estovant-lo am l'alè perquè pintés més blanc; ras-cavam fort perquè la pols engrunada pugués servir-nos per tirar-nos-la per la cara dintre un canó de paper, y atrafegats, y pinta que pintaràs, sempre a las sumas y restas hi trovavam a faltar números; números perduts que buscavam per dalt del sostre, per las bigas, y pels recons de la claravoya entre els dra-prots encastats.

Una vegada, me van confiar una suma llarga y no la vaig equivocar. ¡Déu del cell! El mestre mitj orgullós y eternit me va dir: *Niño*, tu seràs comer-ciant. Vaig baixar del *banquillo* tot sofocat y siga l'estimul, o l'afició, o siga qu'estava escrit, desde aquell dia quand els comptes no surtian (¡y no surtian may!) tenia d'anar a la *pissarra* a revisar-los y posar las cosas amb ordre.

Seguint aquét, arribavam a las dotze, per anar a dinar; seguïam a la tarde els estudis y a las sis baixant aquella escaleta, deixavam el senyor Quim co-piant uns papers sellats que l'ajudavan a viure ¡perquè tampoc an ell no li surtian els comptes!!

Em recordo que trencant per Santa Maria, passavam per sota sas altas pa-rets negrosas; qu'allí juntavam els nostres crits als crits de las orenetas y als repics de las campanas, y que com un vol de pardals atrevessavam el Born y corriam, corriam fins als glàcis, allavoras plens de runa y de molsa y de pe-dretas encalcinadas.

¡Per xò hi anavam ¡viva Déu! per fer pedradas! Yo si be no era dels valents ¡be m'està el dir-ho! corria allí com els demás y batallava y tirava pedras y fins ne rebia ¡perquè aquells eran els jochs y costums del meu estudi y tenia de seguir per no passar per gallofa!

Y per seguir-los que n'havia fet de campanas!

Tantas, però tantas que sentint-ne els repics a casa un dia, una tarde, fins van pendre providencias.

Van parlar a solas amb el senyor Quim a la sala de confiança, vaig veure caras serias, fronts arrugats y miradas renyadoras y de resultas me van posar a mitja pensió am totas las campanillas.

El senyor Quim, may se n'havia vist de més grossas: Anava tot esvarat y no sabia què li pasava. Per últim posant-se sobre sí y posant un plat més a taula. «El tindrem com de la familia, em va dir, y fent-me lloch entre la mes-

tressa, y una filla d'uns vint anys endarrerits y malaltiços, vaig entrar de suplent familiar ane la pensió tant temuda.

¡Y am quina gana hi vaig entrar, am grand espant del senyor Quim que temia no puguer-me-la detenir!

Sempre em recordaré d'aquella sopa de lletras qu'em davan més com instrucció, que com a sustancia alimentícia. Nó, de sustancia no n'hi havia. Era un caldo de malalt qu'ens menjavam en plena salut seguit d'una carn d'olla, barreja de cosas aventureras, sense forma y sense solta.

Mentres durava el dinar jo no deya una paraula, y és qu'em parlavan castellà y això em tenia encongít de tal modo qu'em durava l'ensopiment fins als postres.

Fora d'això tenia rahó el senyor Quim; em tractavan com si fos de la familia. Lo qu'és per mi no quedavan de dir-se lo qu'els venia a la boca... La dona del senyor Quim en català del clar y corrent, el mirava am tal despreci, li parlava am tal soberana altivesa, que molts dias era el mestre en persona el qu'es quedava sense postres: fugint dels crits y aixecant-se de dinar més trist que si hagués vingut d'un enterro.

Aquells dias, a la tarde, *pegava* lo que prometia; plovia las palmetadas com a pedra, y jo sols sabia d'ahont venian, sent com era l'únic entrant de la casa!

Yo rebia els recados de confiança, tenia entrada a la cuina; podia anar al número cent, sense alçar dits ni altres signes cabalístics; y una volta cada més ajudava a fer tinta; una tinta feta de bolas de xipré casolà; d'aquets xiprés de tranzició que hi hà a las portas dels cafès de sisos y a las tavernas de luxo, y que fan un suc blavenc, poc vist sobre el cartipaç, però negre sobre la cara y tossut sobre la roba y a prova de la més coenta bugada.

Jo sabia també que venian els examens y vaig puguer preparar-me.

¡Quin tragi en aquella casa a l'acostar-se l'acte solemne! ¡Quin modo de feinejar vuit dias abans!!

El dia del cop, a més de tots nosaltres, externs y pensionistas, sense tacas als dits; tallats de fresc els cabells y las sabatas am la puntera lluhenta, tots els parents devant per devant, amb el vestit d'anar a missa, tiessos y estirats esperant las nostras sabias respostas!

Hi havia com a premis xocolata amb enciamada per las notas *sobresalients*; am secalls pels notables; y am llonguet pels *buenos* y passadors a fi de què tothom pugués fer beguda segons el talent que demostrés en aquell acte.

Aquêt començat, van ploure las preguntas del mestre, fetas am més por o prudencia, qu'atreviment las respostas; va parlar-se llarch d'història y de molts reis godos assassinats y d'altres qu'assassinavam segons com venia a tom; vam seguir els rius més grossos y retreure las capitals més poderosas, y vam demostrar que si no sabiam llegir sabiam al menos de lletra impresa, veyent a tot això passar els llonguets com pedregada a cada mala resposta, y sentir l'enciamada que s'ens acostava a la boca quand contestavam a temps y am punteria.

Al tocar-me a mi m'en vaig anar a la *pissarra*!

Quin tremolor! Entre aquella bona gent, menestrals del vehinat qu'havian guanyat las pessetas am la suor de l'honradesa y trayent comptes cada nit; que tots sabian comptar amb els dits y duyan xifras en el cap, era acte d'atreviment empendre-se-las amb els números devant d'ells.

Però com qu'el valor és el noy grand de l'ignorancia, servint-me de la tornada am què apreniam els comptes, la música em portava els números a l'orella com uns versos aritmètics; y am molt guix y paciència van sortir-me unas sumas y divisions tant rodonas, qu'entre aplausos el mestre em va tornar a dir: *Este niño será un buen comerciante* y em concedí enciamada.

¡Y que de gust la vaig menjar!

Encare avuy quand hi penso em sembla qu'hi sento com un aroma de llaurer en aquell espes xocolata qu'era un símbol! Encare la somio aquella enciamada tova qu'era la flor natural d'aquells jochs sense malícia.

.....
Va passar temps. El senyor Quim, instat per la seva dona, qu'a taula may li callava, va fer reformas a estudi. Fins va repartir prospectes. Mestre de dibuix, de solfa, de caligrafia y de piano. El seu empenyo va arribar a vulguer fer portar una gorra d'uniforme.

Al primer més van pujar per l'escaleta pares y mares acompanyant noys y prospectes y la cosa anava endavant. A taula, el senyor Quim menjava postres; callava la mestressa y fins la noya malaltica, semblava revifar-se com un pardal que veyent pa mullat obre la boca.

Al piano hi havia vuit deixebles y com també m'hi apuntés, varen fer-me la confiança de dar-me a guardar la clau.

Això em va donar tant orgull que ¡oh malehida vanitat! em vaig tornar enrahonador. Res hi podia. No hi havia qui em fes callar, ni am prechs ni am palmetas, ni dos horas de torna, d'estar-me sol a sota un quinqué am mala cara escrivint el *verbo hablar*.

El pianista ¡el bon home! sense passar per la solfa va posar-me de mans al piano encarcaradas com si no més hi hagués òssos, y a cops de regles als dits, em feya passejar el teclat amunt y avall, pujant escalas y tornant-las a baixar; compromentent-hi y enredant-hi *sostenidos* y sobretot bemols: y acabant tals caminadas per un cansament tant grand de colzos y munyecas, qu'els braços semblaba que m'havian fet quaranta horas de camí.

Era aixis, el nostre mestre. Deya que la música s'aprenia a copia de cansar als altres y a un meteix y ens feya soportar exercicis corporals capaços de malmetre la salut.

Molts la van perdre segurament ja qu'al cap de tres mesos no eram més que dos devots a pujar aquelles escalas de Pilats.

L'única distracció qu'ens donava, aquell instrument tossut, era quand el mestre el tenia d'afinar. ¡Quina illusió ens feya el veure aquelles cordas metàlicas martellant-las am bastonets de bayeta, qu'es movian y pegavan d'un modo tant suau e intelligent! ¡Am quin interes contemplavam aquell fondo d'harmonía qu'era com un món per nosaltres desconegut! Per sort nostra, era el pobre piano tant vell; havia seguit tant terreno y sas fibras havian sofert tants desenganys, qu'a cada punt hi eram a tenir-li d'estirar els nervis ensopits, y fa pena de pensar las queixas am veu de llàstima que donava, mentres sense pietat el pianista li estirava las entranyas de llautó.

¡Però no era sol a queixar-se! ¡També es queixava el senyor Quim y amb altre veu qu'el piano y am més rahó ¡válga'm Déu!

Perquè als quatre mesos an el piano eram tres. ¡Tres no més! El piano, el mestre y jo.

Tres a qui més disgustat y aburrit.

Tant aburrits qu'un dia després de moltes voltas introduïdas d'uns exercissis capaços de dislocar el mostruari de dits, el mestre em va dir qu'ho deixés corre això de tocar el piano; que per de prompte no hi tenia disposició, que ¿qui sab? potser més endevant, donant-me ell lliçons a casa em vindria el do de cop y volta per medis metafísics y filosòfics qu'ell no em podia explicar!

Aquell dia meteix vaig fer entrega de la clau y a la tarde ja se l'enduyan embolicat com una caixa de morts!

¡Quins dias més negres van venir després! ¡Que núvol! ¡Quina quietut!

De las lliçons aquellas no més hi pugut guardar-ne qu'un vals! Un vals sense batejar; un vals d'orga; un vals que no més m'agrada a mi.

Cada vegada qu'el toco veig passar aquells anys d'estudi, y cada nota, és l'eco d'una altre nota de més lluny, de molt més lluny dient-me coses alegres que m'humitejan els ulls. Y el toco tant sovint com puch, aquêt vals carrincló! y tinch por de què s'em perdi pels dits y ¡oh devoció del recort! si el piano és dolent y escardalenc el toco molt més de gust perquè em recorda molt més el piano del senyor Quim!

.....
¡Pobre senyor Quim! ¡El mal aire que va entrar per aquell portal!

Recordo vagament, qu'un dia vaig anar corrent a casa l'apotecari. Recordo que vaig dinar sol; qu'entravan els metges y surtian; qu'em van dir que la noya s'acabava y qu'enrahonés ben baixet.

Recordo qu'em tractavan am més rigor que de costum, que tot feya olor de malalt; que la casa s'enfosquia derrera els finestrons mitj closos y que l'escudella aquella s'aclaria, s'aclaria per moments.

Recordo també qu'un vespre mentres am mandra escrivia *yo hablo, tu hablas, él hablará*: el senyor Quim copiava com sempre papers sellats però am més febre que may y amb el quinqué més ences.

Acostant-s'em me va dir qu'en comptes d'escrivure aquell verb que no em servia de res, que copiés papers dels seus com a càstich, qu'em servirian pel comerç, y jo vaig copiar cosas y datos y fetxas qu'allavoras no entenia, y qu'are veig massa clar lo qu'ell may m'hauria dit.

Recordo qu'un dematí varen dir-me qu'era morta y que no hi anés aquell dia; que no hi anés fins l'endemà.

Tots hi eram y varem veure endur-s'en la caixa com si fos un altre piano, y vam sentir plors sofocats, y com vam sortir més aviat, recordo per últim que vam tenir més horas per fer pedradas als glacis, ben lluny el pensament dels sufriments del senyor Quim.

.....
Però no recordo quand ni com vaig anar-m'en. A l'estudi hi va entrar com una fosca; una nit morta del pol que no s'acabava may, y sé qu'em moria a dintre d'aquella gabia y volia aire, aire y llum y las parets m'estrenyian, y el sostre m'ofegava, y tot me queya a sobre com un pes que no podia aguantar.

.....
Al cap de molts anys, un dia, vaig veure al mestre acompanyant noys d'estudi.

Era el de sempre; am la meteixa levita; am las dents més enfora aguantant-se com eura a sobre aquellas ruinas.

Veyent que no em coneixia, vaig acostar-m'hi y l'home va quedar tot sorpres de veure la creixença qu'havia empres am tant delit.

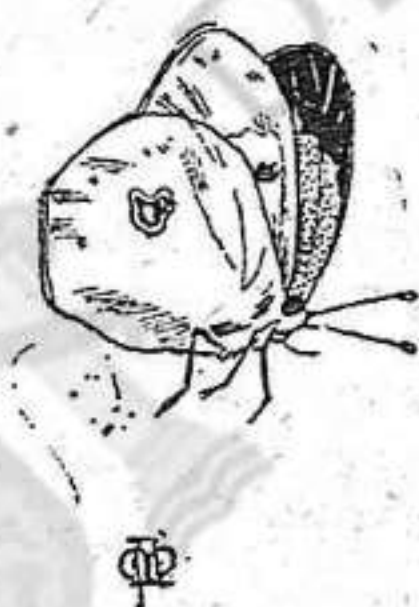
—¿Que tal,—va dirme.—Ja deus ser un grand comerciant?

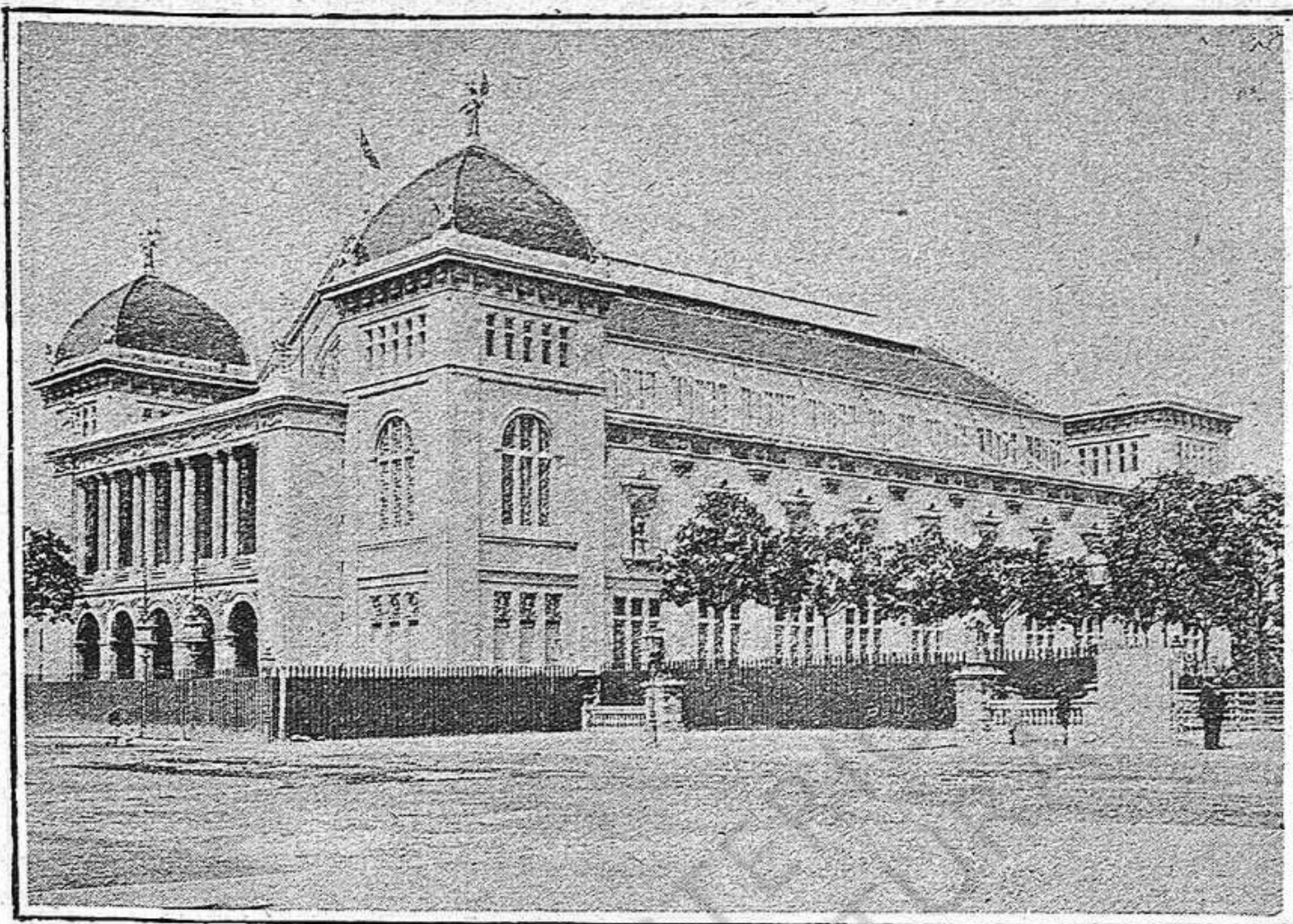
—Ja veurà,—vaig respondre-li tot confos,—per are pinto telas.

—¿Pintas telas? ¿Y quin comerç és això?

—Mal negoci senyor Quim. És una mena d'ofici que dona poc, y que s'hi guanyan més llonguets qu'enciamadas.

SANTIAGO RUSSINYOL

EXPOSICIÓ GENERAL DE BELLAS-ARTS DE BARCELONA

III

Cartas d'un senyor de Barcelona a un nebot seu, paisatjista *plein air* de las immediacions d'Olot.

Barcelona 25 de Juliol de 1891

ESTIMAT APELES:

NCARE que no més siguin quatre ratllas—ya qu'el retard am què t'escrich la present no permet altre cosa—em sembla del cas dar-te lleugera noticia de la secció d'esculptura, sobretot si es té en compte qu'aquét ram importantíssim de las arts plàstiques (seguint tal volta en això una lley general de biología) va ser el que am més força va esclatar en la primavera del nostro renaixement artístic. Es pot dir que las arts començan per la pedra y las literaturas pel vers.

Quand ni en somnis es podian entreveure els esplèndits fruits que tant en lletres com en arts donaria la nostra terra temps a venir, ya en Campeny, per llà las derrerias del sigle passat y a principis d'aquét, lluia a Roma com un astre de primera magnitud al costat del seu rival Alvarez, influits tots dos

per en Canova, ane qui llavors es considerava—no sé si am prou justícia— com el Phidias de l'edat moderna. Y per quella meteixa època també en Solá dava l'últim cop an el seu *Gladiator* y l'Amadeu tallava las sevas espresivas imatges a Barcelona y a Olot.

Peròaquell cicle va ser sols una anticipació, una florida abans de temps sense conseqüències de cullitas immediatas. És necessari baixar fins a més de la meitat d'aquesta centuria per trobar els fonaments d'aquest art modern tant genuinament català y tant exuberant de vida qu'ha lograt acaparar am la valua y cantitat de las sevas obras no sols l'embelliment de las poblacions de Catalunya, sinó també el de moltas altres de las demés regions de la península. D'aquell estol brillant d'esculptors qu'en la successió de dugas generacions han sabut esclarir els noms de Talarn, Pagés, Samsó, Sunyol, Aleu, Roig, Novas, Sanmartí, Oms, Sala, etc., etc., encare en quedan mestres qu'honran l'art patri am sas creacions; entre ells y sobre tots els germans Vallmitjana que poden ben be dir-se els pares de la major part d'aquêts artistes novells qu'estàn donant prova evidentia del seu enginy e inspiració am las obras qu'exhibeixen en el grand saló de Bellas Arts.

D'aqueixa secció haig de repetir-te (però encare am major motiu) lo qu'et deya de las de pintura; la deficiencia salta a la vista, tant per l'abstenció de mols artistes significats, com per la antiguitat notoria de bastantas obras exposadas que, a copia de veure-las ya en sitis públics, ya en anteriors exhibicions, han arribat a sernos familiars. Com tu las coneixes tant be com jo, no caldrà pas que las esmenti, malgastant un temps que podem ben esmersar dihent alguna coseta de las obras més notables qu'entre las novas figuren.

Comencem pel *Sant Joan de Déu* de l'Agapito Vallmitjana, estatua de mida natural, tallada en fusta y per mi la més important d'aquêt concurs. És una obra capital que revela l'alè poderos d'un artista mascle en tota la plenitud del seu vigor. Afigurat el fundador dels «Germans Hospitalàris» vestit am la severa cogulla de Sant Agustí; amb el braç esquer sosté una criatura esgarrifosament demacrada; am la mà dreta, estesa sobre l'escapulari de l'hàbit, fa com si vulgués contenir las batzegadas d'aquell cor inflammat d'amor pels desvalguts... mentres una aureola de mística pietat devalla per quell rostre xuclat de carns y mitj velat per la caputxa qu'el submergeix dintre las sombras del misteri. Si per la traça general y per la materia en què és tallada, aquesta superba figura recorda aquell art perdut dels imaginaires de l'escola vella, pel verisme plàstic que l'avalora, per l'estudi serio del natural, pels detalls anatòmics tan accentuats, pel segell de vida y d'espressió que porta impres, és una obra moderna per tots quatre cantons. Justesa de dibuix, fermesa de modelat, acert en la disposició, harmonia de linias en el conjunt y grandiositat d'istil es revelan en aquesta concepció tan ben composta y harmoniosa que pot ser admirada de diferents punts de vista sense que decaigui may, puix satisfà plenament las condicions de l'esculptura tant per la faç anterior com per las laterals. Quand am racança em sustreya a l'admiració de l'hermosa estatua, no vaig puguer menos que exclamar entre mi meteix: ¡Oh! sí, sí aquêt és aquell home que va morir abrusat d'amor a Déu y d'amor al pròxim; aquêt es aquell sant que demanava llimosna, cridant per plaças y carrers: ¡Germans, germans, feu caritat per vosaltres meteixos!

«*Medea sit ferox*» deya Horaci... y l'Atché ens la presenta horripilant, recargolant-se entre las convulsions de l'epilepsia, transformant aixís en personatge de drama romàntic una figura de la tragedia clàssica. S'hà de reconeixe per xò que lo violent de l'actitut y lo intrincat de las linias no fan nosa per res al desenrotllo del assumpto, ni a la claretat de composició d'aquesta obra que deixa veure la grapa d'un artista independent y coratjos.

Notable baix molts conceptes és *La Formiga* d'en Campeny; hermosa barreja de lo ideal y lo real en proporcions felicíssimas. Si per una banda aquella figura ve a ser com una alegoria de la virtut, modesta y laboriosa, no deixa per l'altra de resultar una dona plena de veritat y ben be del terros. No pot ser més ben trovada de lo qu'és l'actitut d'aquella bona moça *campagnarde* qu'al ajupir-se per replegar las espigas, deixa entreveure l'hermosura dels pits qu'am l'abalançament del cos, relliscan tumultuosos abocant-se a la obertura del gipó. Tant las carns com els drapatges estàn modelats amb acert y desembraç.

De las dugas criaturas que compren el grupo d'en Montserrat *Desamparados*, la menor està feta am molt garbo y naturalitat; no es pot dir lo meteix de l'altre figura per la seva actitut que resulta rebuscada a copia de vulguer-la fer expressiva.

Molts mèrits té la *Viuda* d'en Clarassó, animada tot ella d'un sentiment fondo y sossegat.

Del teu amich Blay que fa las primeras armas en l'actual saló, hem d'afirmar que debuta com un mestre. S'estatueta *Remordiment* d'anatomía impecable y de factura correcta y pastosa, encare qu'abocetada, respira tot l'aire d'abatiment y amargura qu'ha vulgut comunicar-li el seu inspirat autor.

Un dels *clous* de la secció d'esculptura és sense dupte l'*Ave Maria* de l'Arnau. Dos escolanets de la Mercè deliciosament agrupats estàn cantant la salutació angèlica; el més petit, gracios y resolt, tot sostenint la solfa entre las mans, llença las agudas notas segur y satisfet sense vacilacions ni duptes de cap mena, mentres el de segon terme, encarregat de la creu de l'escolania, mostra clarament per la mueca d'amohino que contreu el seu rostre, l'esforç qu'hà de fer per interpretar una partitura que visiblement se li resisteix. Com animació de naturalesa viva, com veritat y lleugeresa de mohiment, com exactitut graciosa d'expressió, com ajust felicíssim d'accessoris y com perfil delicat de testas, pocas obras trobarian en el present concurs que puguessin posar-se al costat d'aquêt grupo, modelat am tanta traça y facilitat que no denota ni el més petit senyal de fatiga. Hi trobo, a pesar d'això, com cert afany d'emboniquir el natural que si en aquesta obra queda prou atenuat per l'índole especial del assumpto, podria en altres, accentuant la nota, surtir resoltament fora de límits en detriment de la veritat y de la naturalesa, que regni la moda que vulgui, seràn sempre els fonaments de tot art.

Nota delicada y plena de tendror és el *Bon jour* d'en Carbonell. Un bebè delicios qu'amb el ditet a la boca y el somris als llavis obra els ulls a la clor matinal, boy ensenyant uns clots y sacsons en la pell fresca y ensatinada... que fan venir ganas de féls-hi un petó.

Entre els 70 o 80 bustos que figuran en l'exposició, t'en citaré tres o quatre dels més notables. Precios és el qu'en Llimona titula *Estudio*, cap de dona ple de vida qu'atrau per la seva sensillesa encisadora. Sembla talment que sobre aquell pentinat llis partit per la clenxa, sobre aquell front brunyit y sense

màcula, sobre aquells ulls baixos pel pudor, sobre aquelles galtas de suau contorn y sobre aquella boca de perfil puríssim hi suri com una ombra impalpable de serietat y de modestia.

Del meu poble d'en Blay: un jayo de la terra, de cara beguda, ulls vius y pell arrugada qu'és un prodigi de factura garbosa y ferma.

Com fantasia d'ensomni virginal s'ens presenta la *Sugestion* d'en Clarassó. Hermosa nena qu'amb els plechs riallers d'uns llavis incitants, y am la flama misteriosa d'uns ulls plens de prometenças, ens diu que ya sab ben be fins hont arriba el valor de la seva gracia encisadora... per xò somriu entre candorosa y entremaliada com si es brecés entre somnis de plahers ignorats, però pressentits, aquella poncella de vida qu'està a punt de badar-se a las falagueries de l'amor.

Bona mostra de diversas y excellents aptituts dona l'Arnau am la *Traslación de los restos de Santa Eulalia*, precios baix relleu que a la claretat y varietat de la composició, s'hi afegeix una magnificencia d'istil incomparable. Es verdaderament magistral l'acert am que han sigut estudiats e interpretats els caracters de cada personatge, els rasgos de cada fesomia y els ajustos de cada figura; salvant am lo atinat de la disposició la monotonia en el conjunt que sembla qu'hauria d'implicar l'índole peculiar del assumpto. Llàstima qu'un sol fragment—el grupo central dels prelats—amb el seu aspecte uniforme de linias verticals, vingui a trencar la composició, dividint-la com en dos compartiments.

No vuy posar punt final a la present sense citarte el *Perro* d'en Vallmitjana Abarca, hermosíssima bestia palpitant de vida y modelada amb un art esquisit; *San Juan en la procesión* del inginyos Tasso, epissodi de professó, altament còmic; *Un duo* d'Alcoverro gracios e intencionat y per fi, *¡C'est moi!* d'en Tavera, joguina artística del millor gust...

Pocas son las obras estranjeras qu'en la secció d'esculptura sobrepassin la nota de mitjanas; hi descolla, no obstant, el *Sant Antoni de Padua* de Puech, baix relleu de merit extraordinari que denota l'intuició d'un artista y el cisell exercitat de tot un mestre, aixis com també *Souvenirs de Come* del meteix autor, capet de bronzo que sembla una resurrecció de l'art antich..... Y are, Apeles, prou d'esculptura y prou d'exposició.....

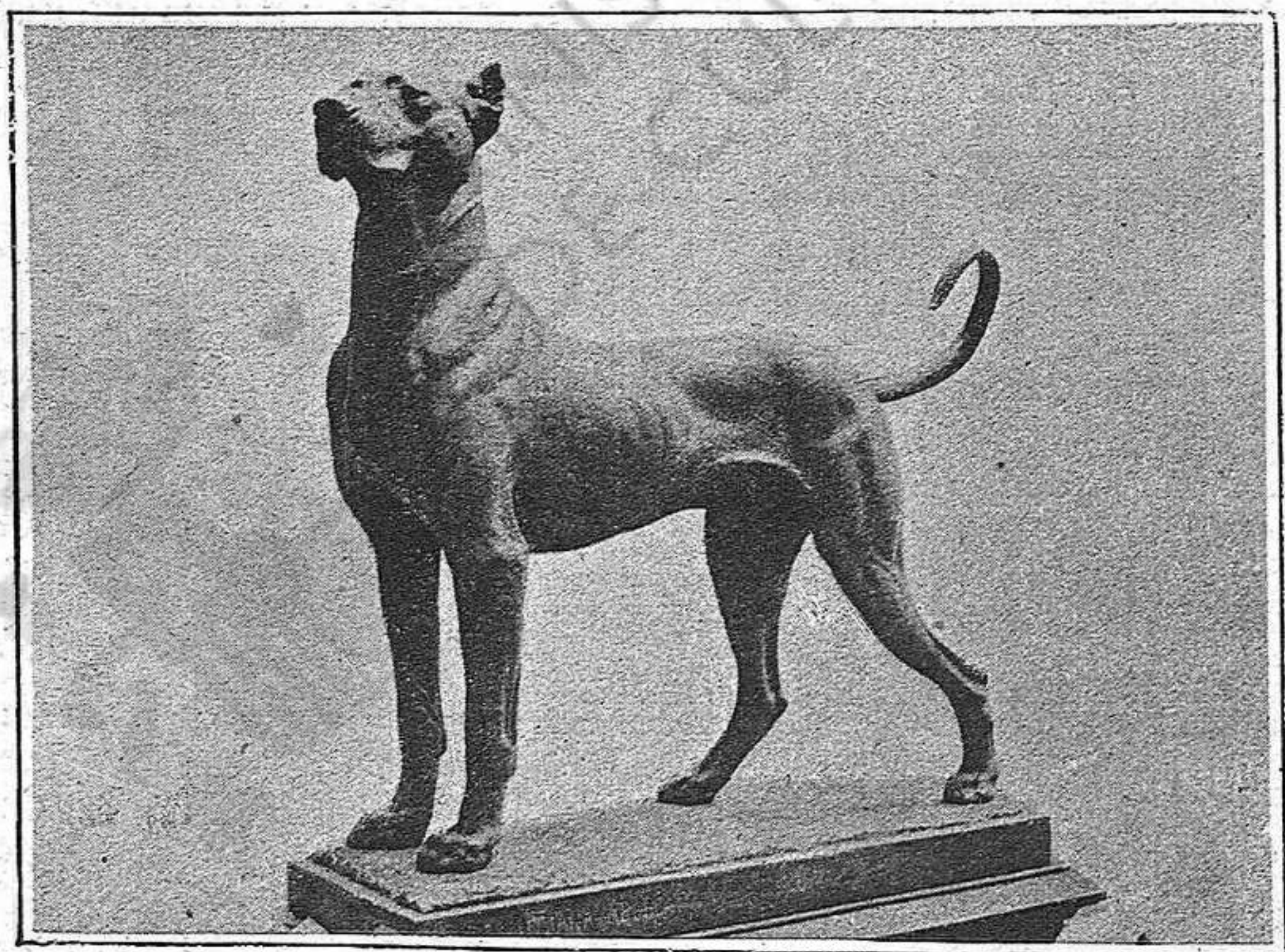
Te estranyarà tal volta, sabent com sabs las aficions grandíssimas qu'hî sentit sempre pel «blanc y negre», que passi per alt la secció espanyola de dibuix, però, fill meu, d'aquesta omissió no és pas ane mi ane qui n'has de dar la culpa, sinò mes abiat an'els nostros dibuixants, que s'han acontentat amb exposar unas coleccions mes vellas que l'anar a peu... Y ames d'això..... pensa que per dibuixos de punta no cal pas anar a la galeria del saló central... val mes tornar a dar una repassada an els Lhermitte, Baury Saurel y Engel de la secció estrangera, perquè... ¿com vols que t'ho digui? jo soch d'aquells que per una sola figureta de'n Renouard donan tots els topos deixatats de l'Urrabieta y Companyia, y es que sempre hî cregut que demanar una silueta... es tot lo menos qu'es por exigir d'un dibuixant.

Punt y apart. M'ha umplert de satisfacció las noticias que'm donas sobre l'exposició de bellas arts, que tan atinadament penseu celebrar el pròxim Se-

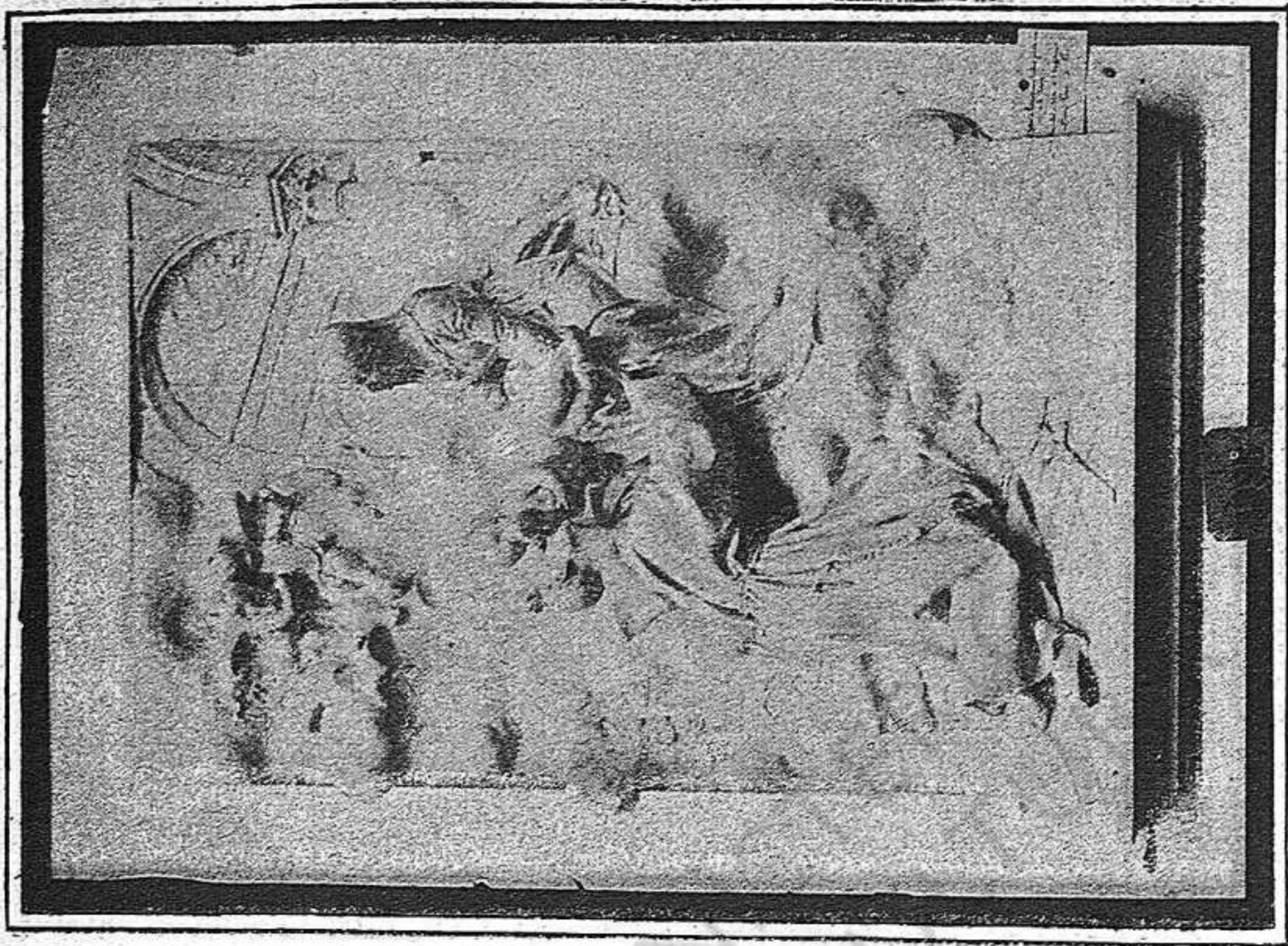
tembre a Olot, *chef-lieu* d'aquesta gentil comarca que tant decisiva y saniosa influencia ha exercit sobre el nostre renaixement artístic. Respecte a deixar-m'hi caure (com tu dius) es cosa de rumiar-ho una estona y que dependrà dels que-fers qu'esdevinguin. De totes maneres... gracias per l'oferta que de cor t'agraeix ton oncle.

BONIFACI

Per la copia, Raimond Casellas Dou.

VALLMITJANA ABARCA.—Perro

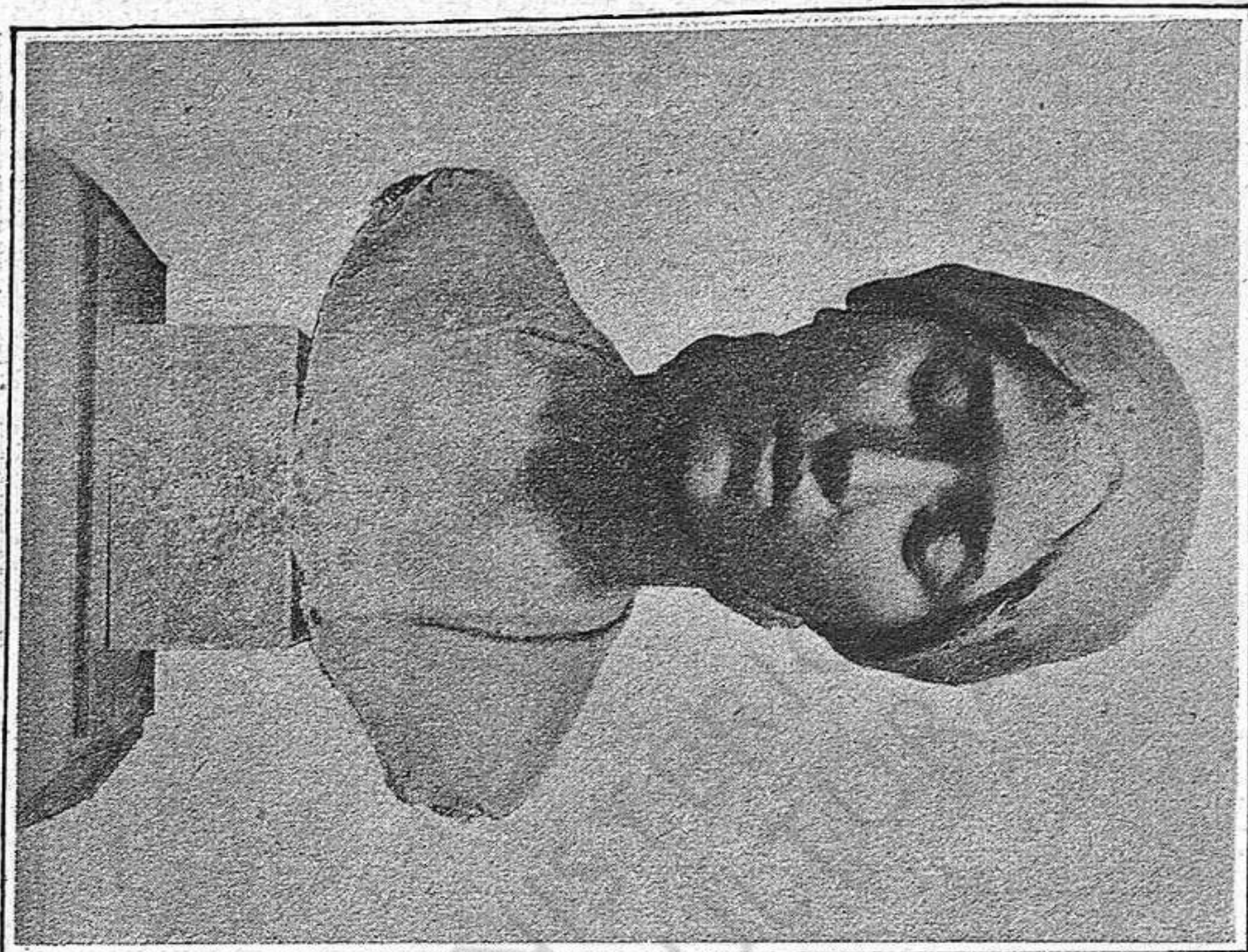

D. PUECH.—*Saint Antoine de Padoue*

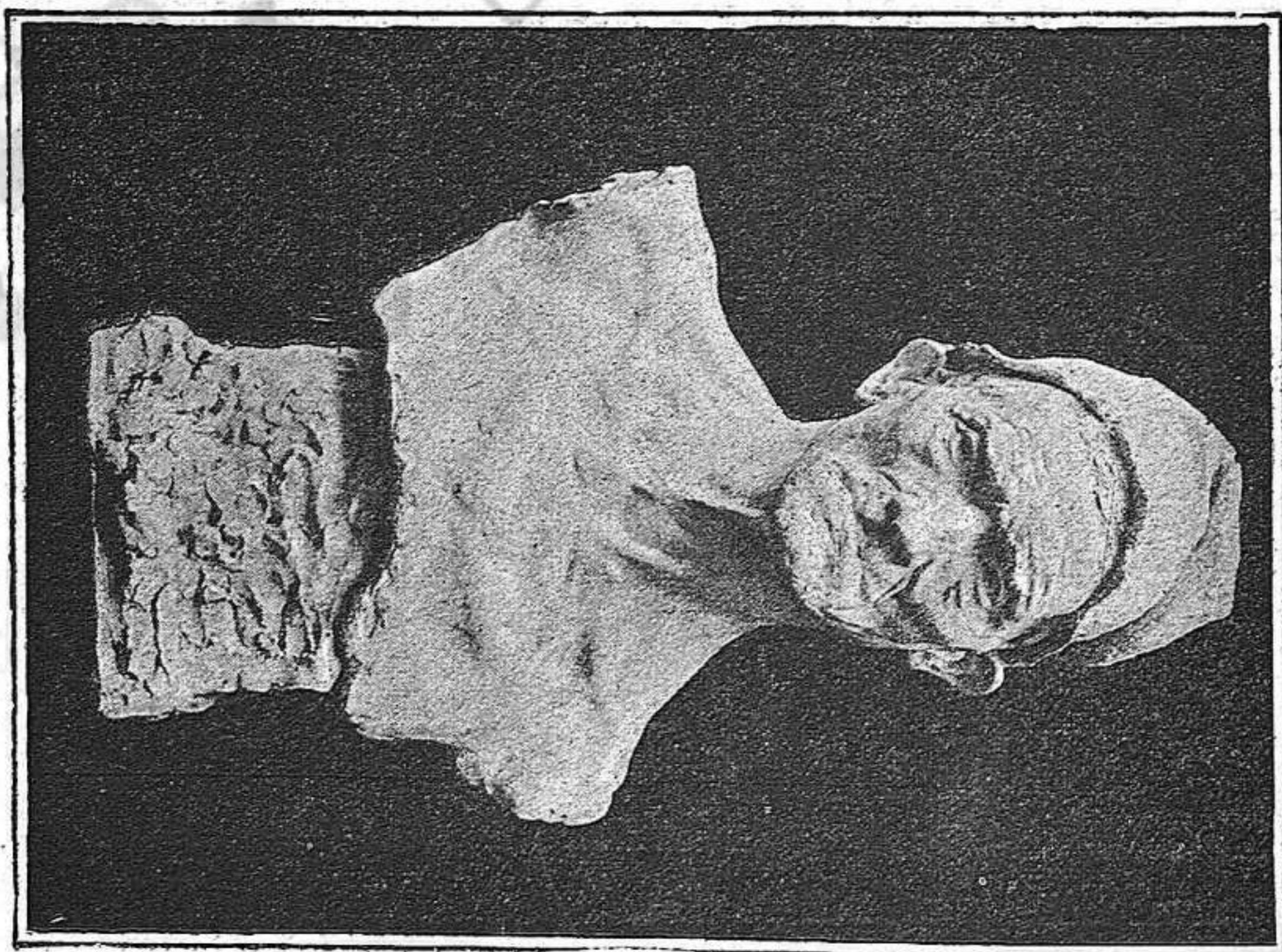

D. PAGANO.—*Un mulato*

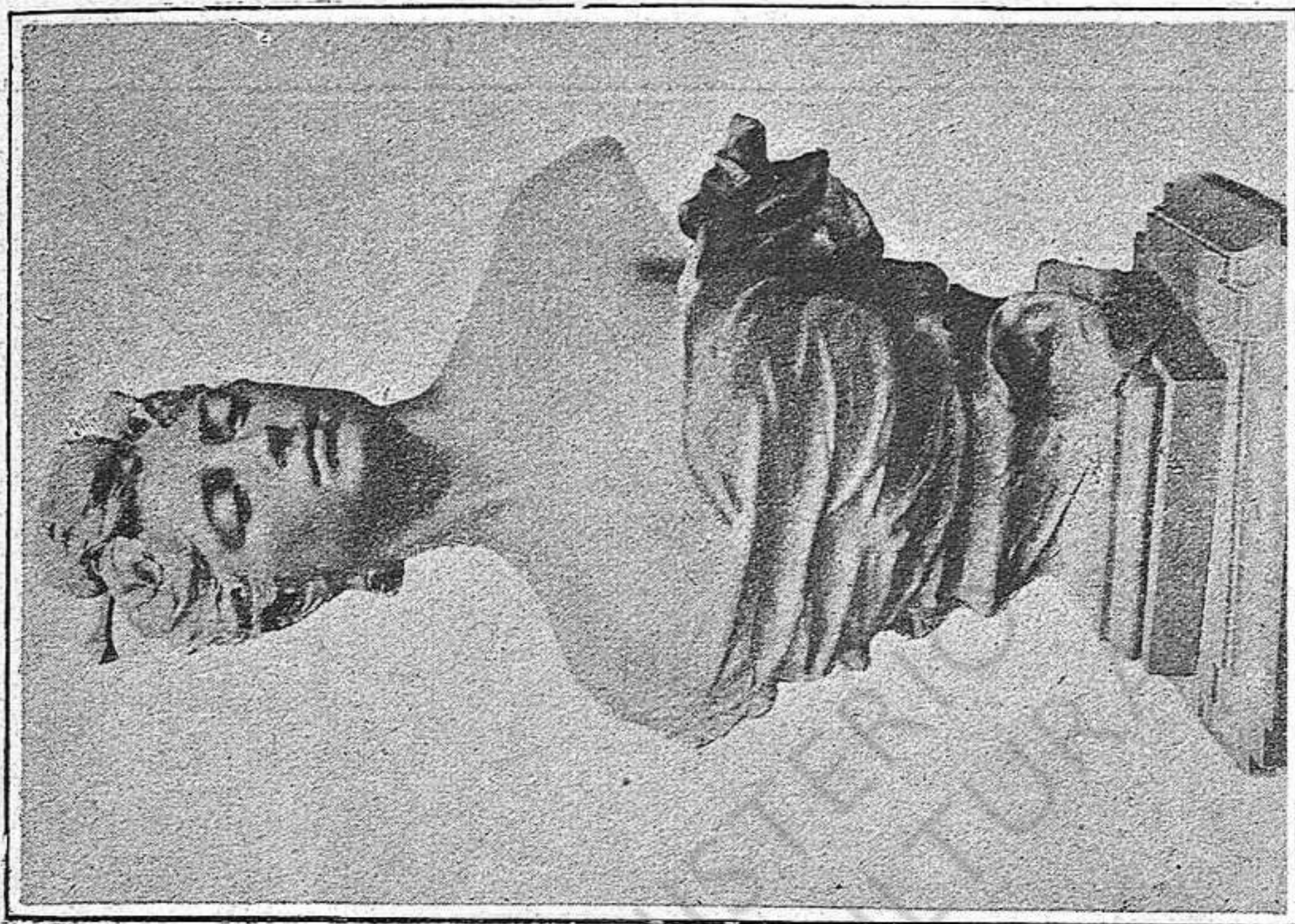
MINISTERIO DE CULTURA

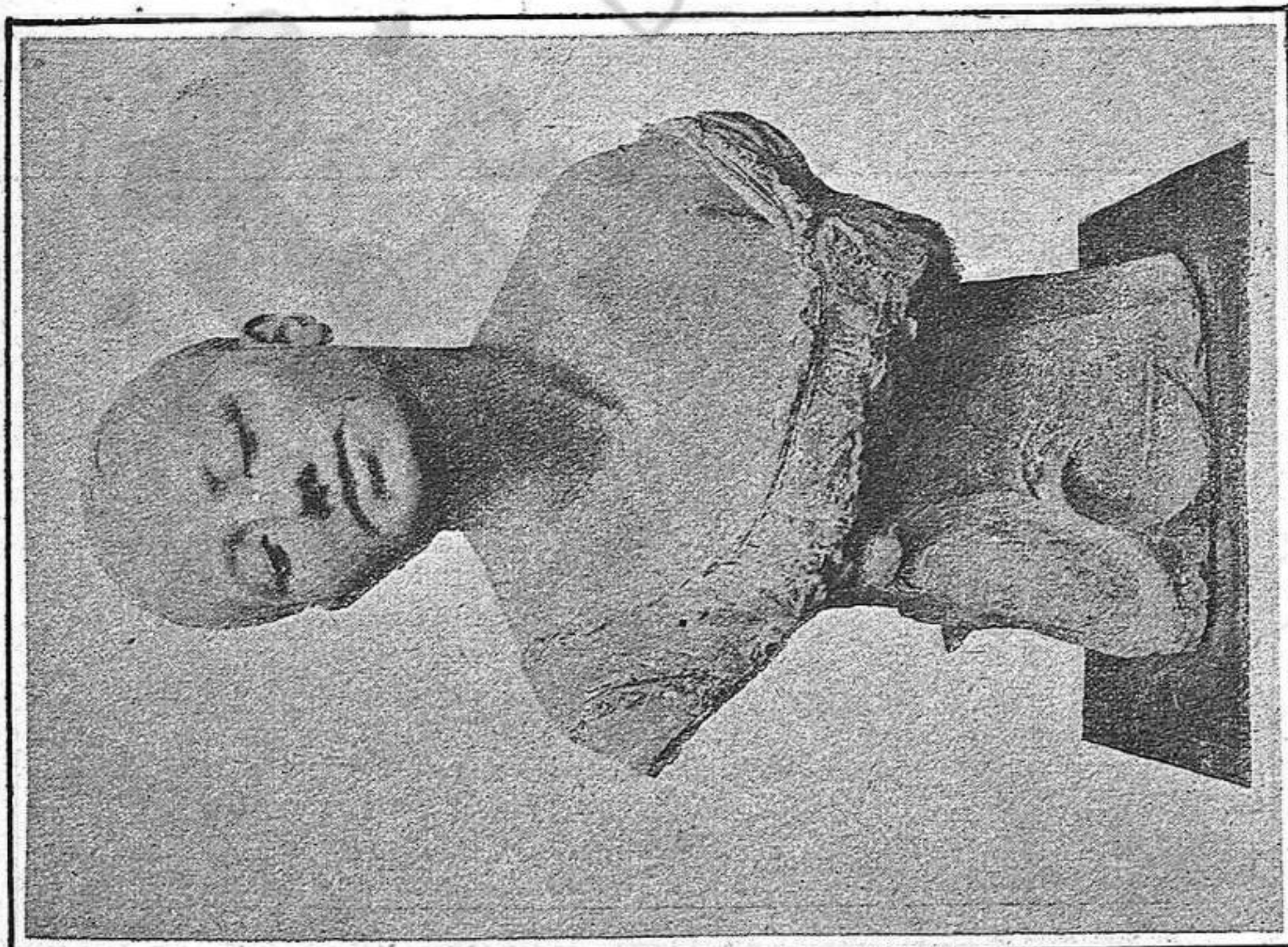
J. LIMONA.—*Estudi*

M. BLAY.—*Del meu poble*

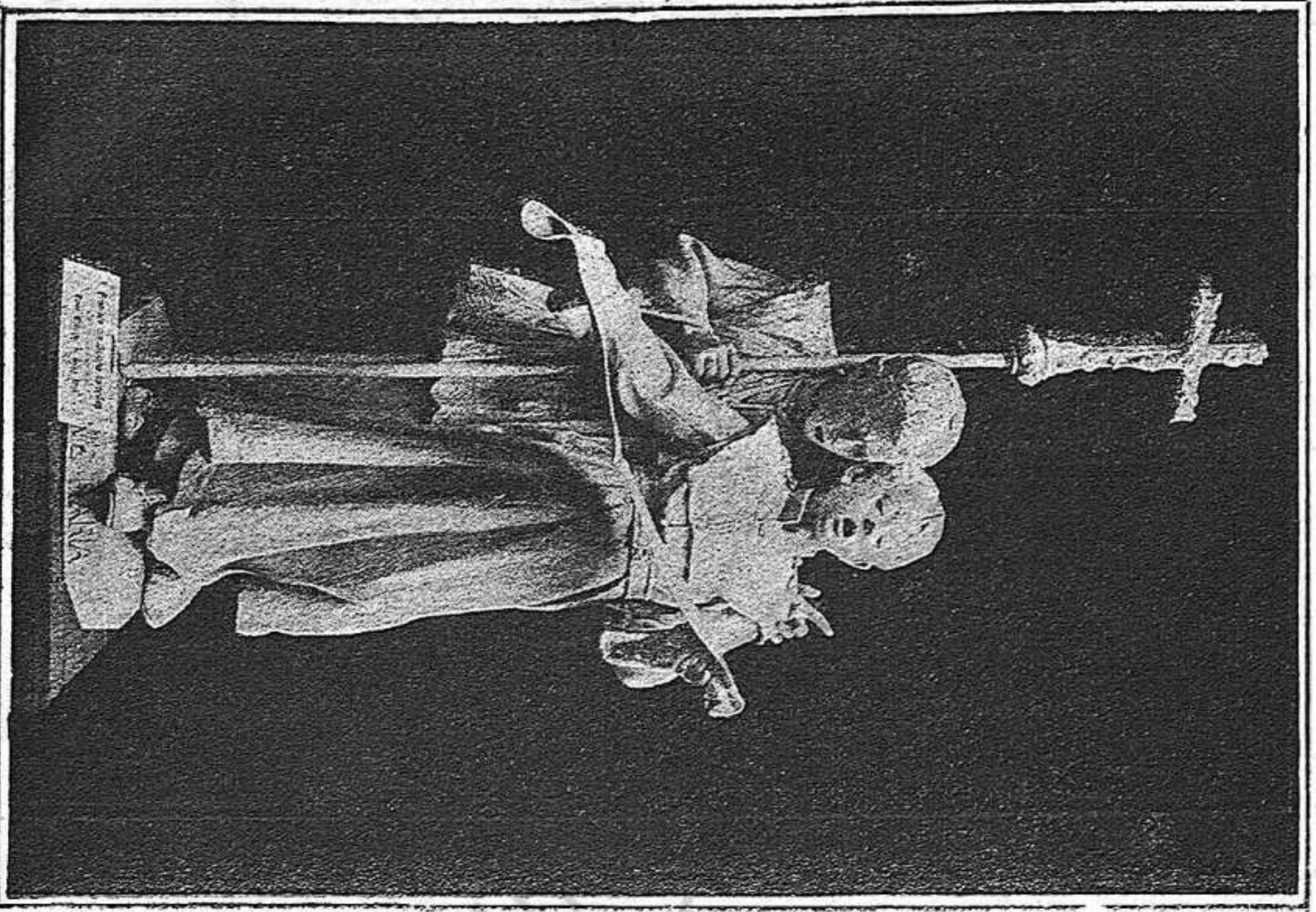

J. REYNÉS.—*Ativosa*

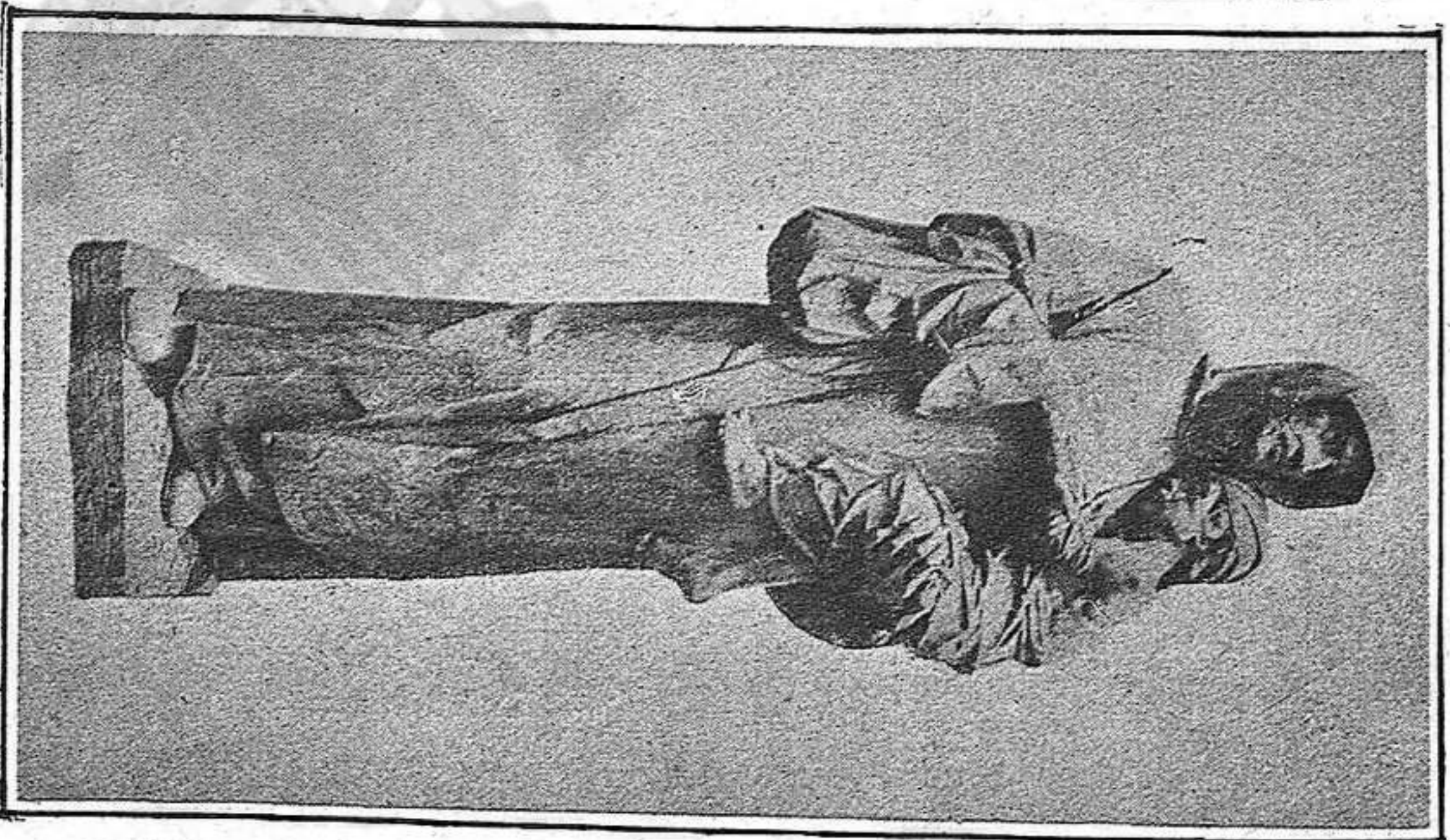

E. CLARASSÓ.—*Sugestió*

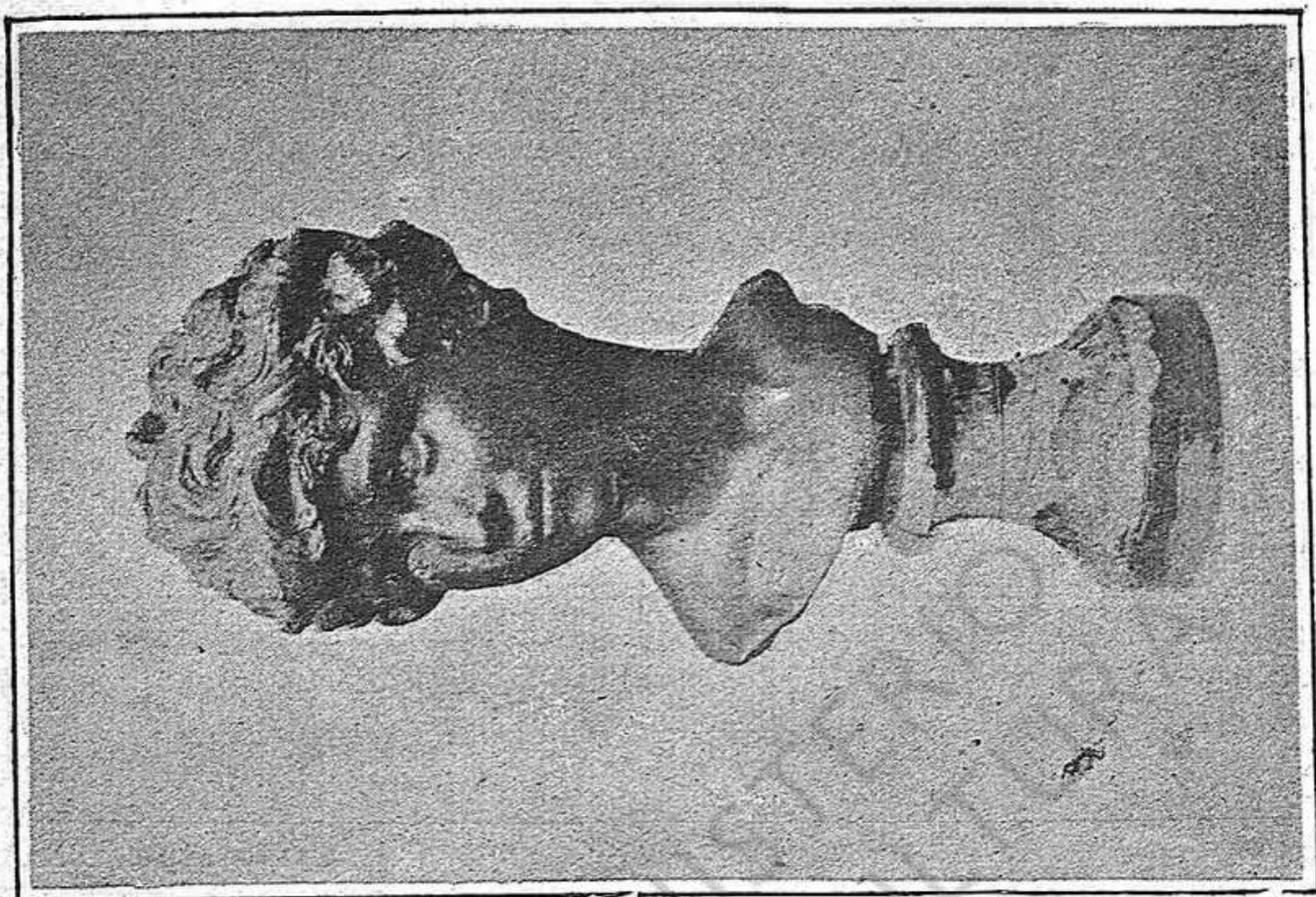
MINISTERIO DE CULTURA

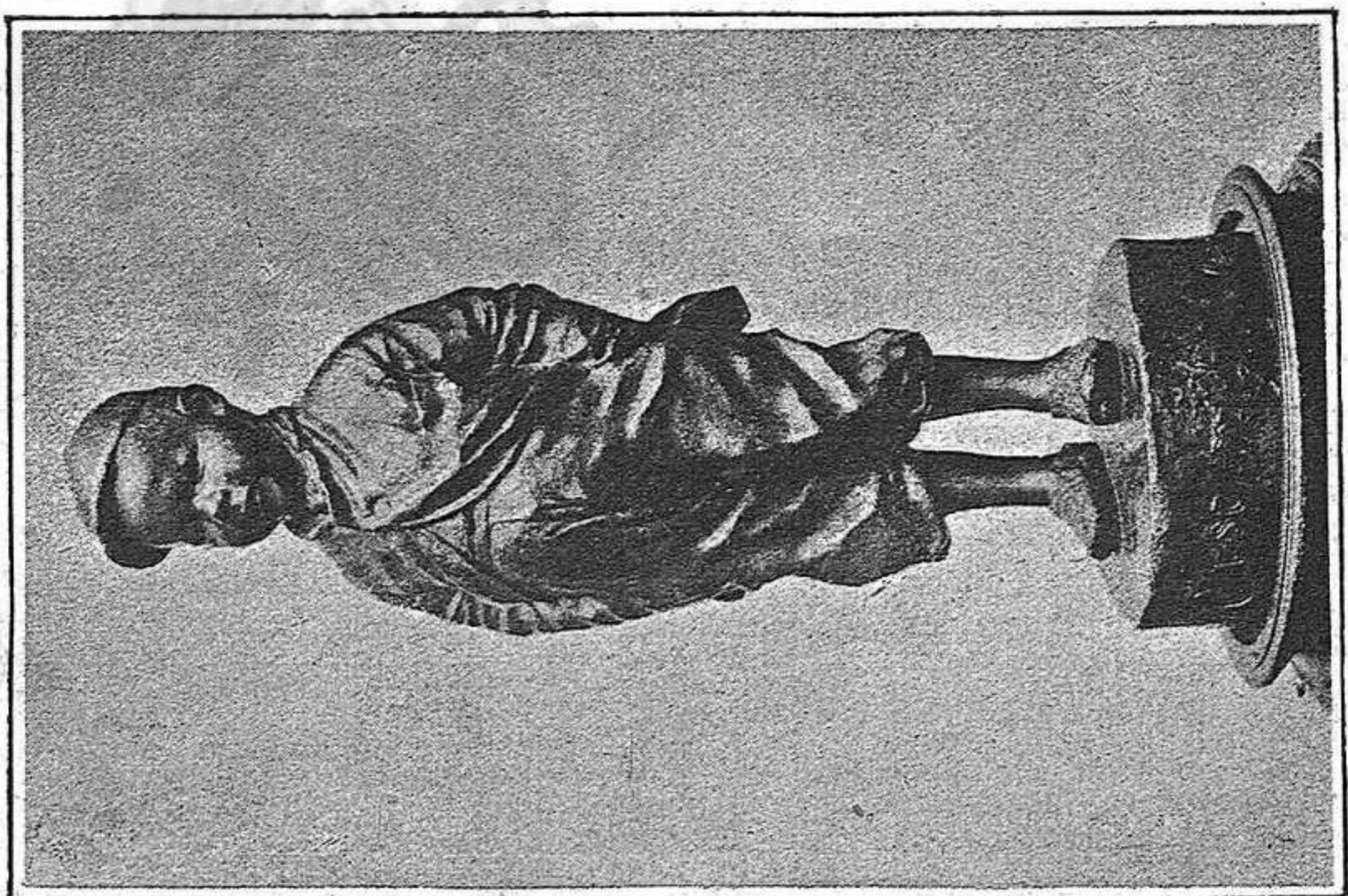
E. ARNAU.—*Ave Maria*

A. VALLMITJANA.—*Sant Joan de Deu*

D. PUECH. -- *Souvenir de Come*

F. TAVERA. -- *C'est moi!*

MINISTERIO DE CULTURA

NOVAS

El dia 7 del corrent, durant las festas de la ciutat de Vich, s'inaugurá el Museu arqueològic instalat en el palau episcopal.

Amb un zel y una constancia may prou alabats, el Bisbe senyor Morgades s'ha consagrat desde alguns anys a recullir objectes d'art català escampats en molts llocs de montanya, pagant-ne molts esplèndidament; arribant a reunir una collecció sens pariona enloch.

La veritable importancia d'aquêt Museu no es pot apreciar sino recorrent las vastas salas que se li han destinat. Sembla impossible que s'hajan pogut acoplar tants objectes de valua de las primeras manifestacions de l'art romànic quina provenença dona idea de lo escampat qu'era l'esperit artístic en l'Edat Mitja. Moltes peças conegudas es poden veure ara en el Museu, com els palis de Sant Joan las Abadessas, el tríptic y els notabilíssims còdices del Capítol de Vich, y altrás. Però lo que sorpren sobretot es el número d'objectes nous que per l'estudi de las edats passadas en la nostra terra, es trova en bona disposició en las espayosas salas del Museu.

L'intelligent vigatà senyor Antoni d'Espona s'està ocupant am la redacció del Catàlech.

Considerant una obra de tota importancia la duta a tant bon terme per la constancia y generositat del senyor Morgades, tindrem ocasió de parlar-ne a nostres lectors, acompanyant la descripció amb el major nombre de reproduccions possible.

Ha mort a Lleyda, sa ciutat natal, l'infatigable home d'estudi y bon català en Josep Pleyan de Porta.

Lluitant am la necessitat de provehir a una familia nombrosa y amb una afició gran als treballs històrics y literaris, ha produhit una sèrie d'estudis de valua, donant a coneixe una infinitat de noticias sobre la més poc estudiada de las regions catalanas.

Nosaltres pensavam d'un moment a l'altre poder publicar algun nou estudi degut a sa ploma, quan la nova de sa mort ens ha vingut primer que la del treball promes.

Veuriam am molt gust que la Diputació de Lleyda s'encarregues de la publicació truncada del Diccionari geogràfic històric de sa provincia, aprofitantse dels materials que sens dupte en Pleyan tenia recullits y ben ordenats.

Valencia atravesa una època florida per l'embelliment de l'hermosa ciutat, y s'hi van executant obras que revesteixen un caràcter, si be no del tot, bastant regionalista. La restauració del magnífic edifici de la Llotja, el desembrament del Portal de Serrans, la graciosa dàdiva que permet dotar d'un local apropiadíssim y esplèndit al Museu de Pinturas, y per últim la recent inauguració de l'estàtua del grán rey En Jaume, son un conjunt de fets que parlan.

Am l'esculptura de Agapito Vallmitjana, Valencia posseheix un dels monuments publics més hermosos d'Espanya.

Fora de sentir que en tots els actes que amb això tinguessin relació directa e indirecta y en la inscripció que en el pedestal dega col·locar-se no s'uses el veritable idioma patri.